

Évfordulók és feladatok

Megalapításának másfélszázados évfordulóját ünnepli az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A Mikó Imre 1856. március 31-én közzétett felhívására és az Erdély Széchenyijeként is számon tartott gróf hathatós támogatásával és elnöklétével az 1859. november 23–26-i gyűlésen Kolozsváron létrehozott intézmény, közismertebb nevén az EME az elkövetkező évtizedek során az erdélyi magyar tudományosság fellegvárává nőtte ki magát. Sőt, mint a létrehozásától eltelt mindössze tizenhárom év múltán kiderült: Kolozsváron éppen az EME létének köszönhetően jött létre az akkori Magyarország második tudományegyeteme, miután világossá vált, hogy a múzeum egyesület letéteményese, biztosítéka a magyar tudományművelésnek. Ma is az, s még inkább az lenne, ha az időközben különféle román állami intézményekbe átkerült gyűjteményeinek újra szuverén tulajdonosa és birtokosa lehetne, miként azoknak az ingatlanoknak is, amelyeket az 1950-ben való erőszakos megszüntetésével egyidőben, illetve az 1989-es rendszerváltozást követő időszakban – az újraalakulás, azaz jog-

folytonosság és a restitúciós igények dacára – elorozták tőle. Egyszerűbben: ha az EME-vel szemben is megszűnne a jogtiprás.

Ilyen körülmények között kettős feladat nehezedik ma az EME vezetői vállára. Ezek egyike a magyar nyelvű, de a román és a nemzetközi vérkeringésbe is beilleszkedő tudományosság folytatása, a másik az önhibán kívül egykor elvesztett javak visszaszerzése. Ezt a célt követi az az Egyed Ákos akadémikus és EME-elnök is, akinek 80. születésnapja előestjén szülőfalujában, az erdővidéki Bodosban a baróti Gaál Mózes Közművelődési Egyesület a XVII. Erdővidéki Közművelődési Napok nyitányaként minap az Erdővidék Kultúrájáért-díjat adományozta.

A zsúfolásig megtelt bodosi református templomban november közepén tartott díjátadó ünnepségen az akadémikust Tamás Sándor, Kovászna megye tanácselnöke köszöntötte, mondván: felbecsülhetetlen az a munka, amellyel Egyed Ákos a magyarság, a székelység gerincét adó eszméket építi.

Az ünnepeltet Demeter János,

a Kovászna megyei tanács alelnöke, Borbáth Erika, a sepsiszentgyörgyi székhelyű Magyar Művelődési Intézet főigazgatója, Nagy István, Barót polgármestere, Kászoni Zoltán halbiológus, Sándor István bodosi református lelkész köszöntötte, Bona Gábor magyarországi történész pedig arra emlékeztetett: Egyed Ákos jóvoltából Magyarországon is ismert immár az erdélyiek, a székelyek története.

„Nem is tudom, szabad-e elfogadni ennyi elismerést?” – reagált az elismerő szavakra Egyed Ákos, majd gyermekkori élményeit is felelevenítve hozzátette: „Mindenkinek köszönöm, de az elismeréseket feleséggemmel megosztva elsősorban neki mondom köszönetet, amiért mindig vigyázott a családra, és a kézirataim előkészítésében is segített. És az is biztos, hogy bár több díjat kaptam már, de ezt a mait tartom a legbecsesebbnek, mert azt a szülőföldemtől kaptam”.

BENKŐ LEVENTE

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményeinek története

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdély legnagyobb múlttal rendelkező tudományos intézménye, ebben az évben ünnepli megalakulásának 150. évfordulóját. Ennek során tudományos előadássorozatra, kötetek kiadására, emlékgyűlésekre került sor, a legkiemelkedőbb eseményként pedig november 20–21-én tartotta meg jubileumi közgyűlését Kolozsvárt, visszatekintve az eltelt másfél évszázad történetére.

Az EME vezetősége a jubileumi év egyik kiemelkedő feladatának tartja azt, hogy tisztázza a múzeumi gyűjtemények helyzetét. A

magyar társadalom régóta vár tájékoztatást arról, hogy mi történt az alapítás korának lelkes hevületében önként, de határozott céllal összegyűjtött családi ereklyék hatalmas tömegével, s arra is kíváncsi: annak az ügynek a szolgálatában áll-e a hajdani múzeumi gyűjtemény, amelyet eredetileg számára kijelöltek. Gróf Mikó Imre az 1856. március 31-én közzétett felhívásában világosan kifejtette: az alakítandó „Múzeum Egyesületünknek három nagy teendője van: hogy ez országrész számára egy tudományos és műkincseinek arányban álló, s a kor szükségle-

tének megfelelő múzeumot állítson, hogy a begyűjtött tudományi anyagot rendezze, feldolgozza és feldolgoztassa s közforgalomba hozza, végre, hogy e kettős munkásság által hazánk fiai közt a tudomány szeretetét és művelődését terjessze és erősítse”.

A múzeumalapítás tehát a legelső feladata volt az Egyesületnek, s valóban a megvalósításáért már 1856-ban elkezdődött a muzeális értékek begyűjtésének céltudatos munkája. Ugyanis meg kellett menteni az esetleges elidegenítéstől gróf Kemény Jó-

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapítója, hídvégi gróf Mikó Imre arcképe előtt Egyed Ákos akadémikus, az EME elnöke előadása a 150 éves évfordulón a Magyar Tudományos Akadémián az egyesület gyűjteményeiről.

zsef és gróf Kemény Sámuel hatalmas gyűjteményeit, amelyeket már az 1841–1843-as erdélyi országgyűlésen felajánlottak a létesítendő erdélyi múzeum számára, és meg kellett szerezni az Aranka György-féle, ugyancsak nagy értékű hagyatékot is. S mivel az igyekezet sikeresnek bizonyult, nem volt megállás sem a szervezőmunkában, sem a gyűjtésben az EME tényleges megalakulásáig.

Ennek köszönhetően az 1859. november 23–26. közt megtartott alakuló közgyűlésen Mikó gróf egyszerre jelenthette be az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Erdélyi Országos Múzeum megalapítását. Nem felesleges tudni: eredetileg Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesületet és Erdélyi Nemzeti Múzeumot szándékozott létrehozni Mikó gróf, de ezt az abszolútista kormány megakadályozta. Kettős, de egymással a legszorosabb kapcsolatban álló intézmény jött létre, azért hogy mind az akadémiai, mind a muzeális célkitűzést megvalósíthassa. Maradjunk az utóbbinál.

Az 1859. novemberi közgyűlésen elfogadott alapszabály második §-a meghatározta a múzeum szerkezetét: „a múzeum főbb részei lesznek: könyv-, régiség- és éremtár, természetrajzi gyűjtemények és fűvészkert; a múzeumból a művészeti tárgyak nem rekesztetnek ki”. Az alapelvek elfogadása után a közgyűlésen megvá-

lasztották az Egyesület elnökét, gróf Mikó Imrét, a múzeumi részek vezetőit és igazgatóját Brassai Sámuel személyében, akit ugyanakkor természettudományi gyűjtemény szervezésével és vezetésével is megbízták. A könyvtári gyűjtemény élére, amelyhez a régiség- és éremgyűjtemény is tartozott, Szabó Károlyt állították. A múzeum és részeinek vezetői számára külön alapszabállyal felérő utasítást adtak ki, amely részletesen szabályozta a teendőket: az igazgató munkáját, a természettudományi gyűjtemény, a könyvtár és a régiség- és éremgyűjtemény öréet.

Az alakuló közgyűlés újabb lendületet adott a múzeumi anyag gyűjtéséhez: a felajánlások száma az 1860-as évek elején meghaladta a négyezret. A gyűjtemények növekedése miatt az érem- és régiségügyi gyűjteményeket 1860/1861-ben leválasztották a könyvtártól, s élére ideiglenesen Finály Henrik egyleti titkárt nevezték ki. A nagyobb gyűjteményeket és pénzügyi adományozók, alig néhány kivételtől eltekintve magyarok voltak, s közülük többen eleve feltételként kötötték ki azt, hogy a beadott gyűjteményeik, felajánlásaik csak addig érvényesek, ameddig az EME és múzeuma magyar jellegű marad, s székhelye Kolozsvárt lesz. Mivel a közgyűlés a magyar nyelvűséget egyhangúlag elhatározta, valamint a kolozsvári székhelyet is, ez nem

képezte akadályát a gyűjtemények folyamatos növekedésének. Az Egyesület magyar jellegét elfogadták a szász és román értelmiség vezető férfiai is.

Bármilyen öröndetes is volt a gyűjtemények rohamos növekedése, ennek kezelése s a további sorsáért érzett nagy felelősség arra készítette az EME vezetőségét, hogy változtasson az eddigi múzeumi elképzelésein s gyakorlatán. Ugyanis kiderült, hogy sem a pénzügyi fedezet, sem a személyi feltételek nem elegendőek múzeum fenntartásához, s paradox módon az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés után még a korábbi társadalmi támogatottság is csökkent, ami szintén a változtatás gondolatának elfogadását siettetete, valamint az is, hogy az alapító hiába reménykedett az állami támogatás megszerzésében. A közvetlen állami segély ugyanis elmaradt, ami egyik oka lesz annak, hogy az Egyesület vezetése más módon próbálja megszerezni a szükséges támogatást. Ennek az ideje rövidesen, már 1872-ben elérkezett azzal, hogy Kolozsvárt alakult meg az ország második tudományegyeteme, és éppen annak köszönhetően jött létre itt, mert az Erdélyi Múzeum-Egyesület megteremtette az egyetemalapítás személyi feltételeit, valamint a tudományművelés bázisait. Mikó úgy látta megoldhatónak a Múzeum kérdését, ha annak szervezési, fenntartási gondjait megosztják a Tudományegyetemmel. Ezt szerződésileg rögzítették, s a Magyar Oktatásügyi Minisztériummal kötött megállapodás szerint a múzeumi táruk az Egyetem használatába kerültek, az EME tulajdonjogának megtartása mellett. Az EME évi járadékot kapott táruinak átengedéséért, azonban ezzel odalett a Múzeum. A táruk kezelését az Egyetem vette át, azok időnkénti megnyitása a nagyközönség számára semmiképpen sem volt azonos a Mikó által tervezett és mindaddig épített Erdélyi Nemzeti Múzeummal.

A gyűjtőmunka azonban tovább folyt s bővült: a természettudományi tárban újabb gyűjteményeket hoztak létre, s képtár is létesült. Ezek a gyűjtemények az 1920-as főhatalom-változással a román egyetem használatába ke-

rültek, de ezekért az EME nem kapott bérleti díjat, s emiatt, valamint a román állami szervek által gördített számos akadály miatt az Egyesületnek pusztá fennmaradásáért kellett küzdenie, a gyűjtemények gyarapítására úgyszólván nem is gondolhatott. Az 1940–44 közötti négy év, amikor Észak-Erdély újra Magyarország része lett, csak arra volt elegendő, hogy az EME megkezdje sorainak újrendezését.

A második világháború befejezésével azonban ismét a kisebbségi helyzet okozta gondokkal kellett az EME-nek szembenéznie, sőt az egyre erősödő kommunista mozgalom ellenséges magatartásával is, ettől kezdve a gyűjteményeknek sorsa a hányattatás és elidegenítés. A kettős nyomás végül is az EME megszüntetéséhez vezetett: 1950-ben az Igazságügyi Minisztérium elrendelte felosztatását – más polgári jellegű intézményekkel együtt. Majd az Erdélyi Múzeum-Egyesület Intéző Bizottsága 1950. február 12-én tartott ülésén, amelyen bejelentette hatáskörének megszűntét, a gyűjteményekről is megemlékezett: eszerint felkérlik a Romániai Magyar Népi Szövetség Intézőbizottságát, a Bolyai Tudományegyetem Rektori Hivatalát és Tanulmányi Igazgatóságát, valamint a Bolyai Tudományegyetem Történelem–Földrajz és Természettudományi Karát, hogy az: „a volt Erdélyi Múzeum-Egyesület egykori tulajdonát képező tudományos gyűjtemények sorsának elrendezése rendjén a Román Népi Köztársaság magyar tudományosságának érdekeit képviseljük, mint arra hivatottak”.

Valóságos érdekképviselőről azonban aligha lehetett már szó, mert egyik megnevezett intézménynek vagy szervezetnek sem volt reális hatalma ilyen kérdésekben. Az EME gyűjteményei továbbra is az egyetem különböző intézeteinél maradtak, majd egy részük átkerült állami intézmények kezelésébe. Egyedül a Levéltár tarthatta meg még néhány évig különállását, de 1974-ben ezt is átvette az Állami Levéltár kolozsvári fiókja, majd elszállították Kolozsvárról és a szekuritáté rendelkezett vele. Újjáalakulása óta az EME vezetősége több alkalommal kifejezte azt, hogy továbbra

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület székháza Kolozsvárt a Fötér 11. szám alatt, a volt Gyulay palota, amely Wass Otilia adományából 1930-ban került az EME tulajdonába. A román jogbiztonság legnagyobb dicsőségére 2000-ben államosították és eladták.

is ragaszkodik vagyonának, táriának tulajdonjogához, s szorgalmazza a gyűjtemények jogi státusának a rendezését. Eddig azonban nem történt érdemleges intézkedés ebben a kérdésben az állam részéről.

Az EME gyűjteményeinek részletesebb története a napokban megjelent tanulmánykötet az EME 150 éves történetében először nyújt átfogó és alapos áttekintést erről a gazdag erdélyi magyar örökségről, amely ugyanakkor hű tükre – a már megjelent

kötetek mellett – az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek Erdély kulturális és tudományos életében betöltött fényes, történelmi jelentőségű munkásságának.

EGYED ÁKOS

A szülőfalu református templomában bensőséges ünnepségen Demeter László, a baróti Gaál Mózes Közművelődési Egyesület elnöke és Demeter Zoltán, az egyesület titkára átadják az Erdővidék Kultúrájáért-díjat Egyes Ákosnak.

Erdélyi arcképek Szegeden

A Szegedi Rendezvényházban a Magyar fotográfia napja alkalmából nyitották meg Csomafáy Ferenc kolozsvári fotós Erdélyi arcképcsarnokom című kiállítását. A megnyitót megtisztelte jelenlétével Kis Rigó László szegedcsanádi megyéspüspök. A jelenlevőket Kalmár Ferenc önkormányzati képviselő, Tóth István, a Szegedi Móra Ferenc Múzeum osztályvezetője és Csomafáy Ferenc köszöntötte. Az elhangzott beszédek rövidített-szerkesztett változatát közöljük alább.

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy köszönhetem Csomafáy Ferencet Szegeden. Köszönhetem úgy, mint Erdélyből ide települt ember. Nem akartam azt mondani, hogy elszakadt ember, hiszen én családjegyesítéssel kerültem ide Szegedre, Brassóból. Életem első harminc évét Erdélyben, Romániában éltem le. Ismerem az erdélyi kultúrát. Nagyon örülök annak, hogy itt látom megörökítve azt a világot. Ez a kiállítás, ahogy végignéztem, most hirtelen számomra azt az érdekes ambivalens üzenetet hozza, hogy az erdélyi kultúra a magyar kultúrának mindig nagyon komoly és meghatározó része volt.

Amikor gyerekeimet először vittem el Brassóba, elmentünk Sepsiszentgyörgyre, Szovátára, Kézdivásárhelyre, rádöbentem én is, rádöbentettem gyermekeimet is arra, hogy egy kb. 15-20 kilométer távolságban három olyan egyéniséget adott az a terület a magyar kultúrának, mint Körösi Csoma Sándor, Mikes Kelemen vagy Gábor Áron. Olyan területe a Szent István-i Magyarországnak, amely roppant értékes gondolatokkal, tartással gazdagította a magyar kultúrát.

Ez az egyik dolog, amely megfordul az ember fejében ilyenkor. A másik, viszont a szomorúság, mert azt veszem észre, amikor Erdélybe megyek, hogy veszítjük a területet. Valahogy az a közeg, amelyben a magyar kultúra létrejön Erdélyben, amelyben a magyar kultúra értéket tud teremteni

Erdélyben, évről évre szűkül. Szűkül azért, mert kijönnek a magyarjaink. Ez nem jó. Mint politikus, felteszem magamnak a kérdést, hogyan lehetne megállítani, vagy legalább lassítani ezt a folyamatot. Hogyan lehetne megállítani a Kárpát-medence magyarságának, főleg a határon túli területeken élő magyaroknak a fogyását.

Idefele jövet még két gondolat motoszkált a fejemben. A két gondolat két erdélyi írótól származik. Az egyik Tamási Áron, aki azt mondja: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Itt ki lehetne fejteni, mennyire van az erdélyi ember otthon Erdélyben, Magyarországon, vagy bárhol a világon. Itt ki lehetne fejteni, még ha Erdélyben is született, de másodrendű állampolgárként kezelik, hiába van otthon, mert nem érzi jól magát.

A másik gondolat Sütő András-tól származik: „a Jóisten közelében a történelem folyamán mindig lábtól feküdtünk”. Ez valahogy így van. Nehéz volt a sors Erdélyben, és nehéz volt megmaradni. Ez azért ad egy tartást is az embereknek. Ez a tartás kellene itt Magyarországon is. Nemrég Délvidéken voltam, és akkor mondtam: az anyaországi társadalom most ki kellene nyúljon a határokon túlra ahhoz, hogy importáljon tartást és gerincet. Hiszen olyan mélyen van erkölcsileg a mai magyar társadalom, hogy nagyon nehezen tud önmagától újra felépülni. Ezért kell a határon túlra nyúlni, mert edzettebbek, jobban tűrik a nehézségeket, a megpróbáltatásokat.

Köszönjük ezt a gyönyörű kiállítást és köszönjük az ön gyönyörű munkáját, hogy elhozta ide hozzánk és kívánjuk, hogy mások is, más munkákkal is eljőjön ide Szegedre. Jó egészséget kívánunk önnek és egész családjának!

KALMÁR FERENC

Kedves, s egyben komoly feladatot vállaltam, amikor fölkértek arra, hogy én nyissam meg a fotó-

kiállítást. Eletben nem találkoztunk, de tudtunk egymásról. Igaz én 53 éves vagyok, ő 73. Némi kis különbség adódik, de valahol mégis van közös nevezőnk.

Csomafáy Ferenc, aki újságíró, fotóriporter, tanár, 1936-ban született s nemrégiben töltötte be 73-ik életévét. Középkolai tanulmányai után Marosvásárhelyen tanult a Szentgyörgyi István Színművészeti főiskolán, majd az egyetemek egyesítése után a Babe^o-Bolyai Tudományegyetemen szerzi meg bölcsész diplomáját. Írásai 1958-tól jelennek meg az Igazság című lapban. Képei is az Igazságban jelennek meg, de közöl az ország majd mindenki magyar nyelvű lapjában. Ausztrián, Bulgárián és más európai országon át, Indiában, az Egyesült Államokban, de nem utolsó sorban több tucat fotója van az új Magyar Színházi Lexikonban. Kiállítása nem csak Kolozsváron, hanem Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Kézdivásárhelyen, Brassón, Bukaresten keresztül Temesváron, Aradon, Nagyszalontán, Nagyváradon, Nagykárolyban, a Duna Televízió előcsarnokában, majd Leányfalun, Szatmárnémetiben és Nagybánya után most itt látható. Reménykedhetünk abban, hogy ez az út nem szakad félbe, akkor a Kárpát-medencét tovább fogja járni, ez a kiállítás akár Dunaszerdahelytől, Rozsnyón át Lendváig. Ezek a tervek.

Pillanatnyilag egy olyan arcképcsarnokot láthatunk itt, amire azt lehet mondani, hogy egy sűrített, Erdélyi Akadémiai Arcképcsarnok. Mindenki akadémikus a maga nemében, akiket megörökített gépével. Mindenki nem csupán a fényképét hagyta meg nekünk, hanem ha utánanéznünk, épületnyi könyvtárnyi anyag van mindenki mögött. Alkotott, tevékenykedett és a magyar kultúra palettáján élvonalban van mindenki. Gondoljunk csak bele. Márton Áron a maga lelki kitartásával és tevékenységével. Kós Károly, vagy Berde Amál, aki Thorma Já-

nostól tanult festeni. Itt van a szomszédban a Thorma János Múzeum. Vagy Banner Zoltán. A Bannerek beírták nem csak az erdélyi, de az egyetemes magyar történelembe is nevüket. Szegedtől Békéscsabán keresztül, Debrecenig. Ugy, mint régészek, mint irodalomtörténészek, színművészek vagy művészettörténészek.

Ezeket az embereket örökítette meg a művész. Azzal a sajátos technikával, amit hajdanában úgy említettek, hogy képiró. Én, szegediként, aki a fényképészet történetével is foglalkozom, azt mondom, nem csak képiró, nem csak fotográfus, de fényíró.

Fénnyel írta a történelmet. Nem véletlenül mondjuk, hogy fényírók és fényirdák léteztek. Mert a fény volt az, mely hozzásegített minket a rögzített pillanathoz. Hadd dicsekedjek azzal, hogy ma a magyar fotográfia napja alkalmából, a szegedi fotográfia 150. évfordulóját is ünnepeljük. 1856 óta van állandó fényirda Szegeden. Nem egészen húsz év múlva került egy vállalkozó amatőr, egy gyógyszerész volt, aki kezébe kamerát vett és fényképezte a vasúti hidat. Ezeket a képeket nemrég állítottuk ki.

Ez a mostani kiállítás azért is aktuális, mert ebbe az ünnepsorozatba illeszkedik. Különleges, mert valaki könnyen megtanulhatja a laborzár kioldást, de látni – azt nehéz megtanulni. Objektíven keresztül látni és játszani a fényvel. Vagy a fényt vezérelni, és tudni, hogy most kell exponálni, mert most az alkalmas pillanat. Most adja ki azt a belső harmóniát, amit Márton Áronnál láthatunk. Vagy azt a karaktert, amely eltökélt Kós Károlyban. Megmaradni magyarnak. És a magyar motívumnak ott kell lenni. Nem most készült fényképek ezek, fekete-fehér technikával. Még azzal a technikával, mikor nem digitális vezérlés van, hanem blende, fényerő, zársebesség. Ezt kell megtanulni helyesen vezérelni. Ez az igazi. Ha valaki ezt tudja, a többihez már tud alkalmazkodni, és különleges eredményeket tud elérni.

Azt sajnáljuk csupán, hogy csak harminc személyiség van jelen harminchat képen. De tudjuk jól, az anyag jóval bővebb, és abban bízunk, reménykedünk, hogy ez az anyag egy egész nagy kö-

A szegedi tárlatmegnyitót megtisztelte jelenlétével Kis Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök is.

tetre fog duzzadni, bővülni, amely azt mutatja, hogy az erdélyi magyar kultúra, az erdélyi magyar tudományosság milyen gazdag, és mennyire hat, hatott ránk, mindannyiunkra, a magyar tudományra.

Nagyon jó mementót tud adni 1911. szeptember 4-e. Nem is olyan rég volt. És nem véletlenül választottam az időpontot, amikor is a balázsfalvi gyűlésről levelet ír Kós Károly. Ebből az írásból szeretnék néhány idézetet felolvasni, okulásként, tanulásként, hogy nekünk mire kell ügyelnünk a jövőben és a jelenben is, mert a történelem játszik és visszafele játszik, megismételve önmagát. A következőket írja Kós Károly: „Ha én itt Erdélyben magyar pap volnék, akkor a tegnapi vasárnapon prédikációm textusát Dávid zsoltáraiból választottam volna: »Uram, mily nagyon megsokasodtak az én ellenségeim! Mily sokan vannak az ellenem támadók.« (3. zsoltár, 2. vers) Mert én láttam az Astra gyűlését. Láttunk ott egy hadsereget, nemzeti hadsereget Balázsfalván. Ez a gyülekezet nem Janku és Axentye hordája többé. Ez nem támad ellenünk. Kaszával és faágyúval. És nem fog többé Bécs szolgálatába állni. Ez itt már nemzet, mely öntudatos munkával, pénzzel és kultúrával szerelte fel önmagát. Ez a másik nagy tanulság ebből.

Látjuk azt, hogy az oda seregelt nép milyen áhitattal szívta magába vezérei tanítását. Milyen lel-

kesedéssel hallgatta a sokszor unalmas beszédeket. Meg volt elégedve mindennel, amit kapott, nem kritizált semmit, de fizette örömmel filléreit az Astrának. Nem volt ott rendetlenség, és nem volt szó politikáról, és nem volt ott izgatás. Száraz tényeket soroltak fel a szónokok, nyugodtan, majdnem unalmasan.” Kis kitérő után újra visszatér: „A magyarországi társadalomra sosem számíthattunk.”

Éles kritika ez, figyeljünk! „A múltban is mi erdélyiek voltunk azok, akik ha kellett, segítségét vittünk Magyarországnak. Jutalmat ezért mi soha sem kértünk, és soha sem vártunk. De az államhatalommal másképpen vagyunk. Annak kötelessége volna minket legalább segíteni, ha már nem vállalja a teljes védelmet... Majdnem minden évben tartunk Erdélyben székely-kongresszust; melynek eredménye mindenkor egy-egy memorandum – de sikere egyiknek sem volt. Azt hiszem, már meg is unták a minisztériumok az erdélyi magyarok ügyeit – el is olvasni. A székelyek segítségére miniszterileg Sepsiszentgyörgyre telepített Hitelbank akár be is csukhatja a boltját – semmi dolga sincsen. Ma is olcsóbb a Transilvania, az Albina meg a szebeni bank pénze, mint a magyar pénz. És éppen a múlt héten árvereztek el a Kolozsvári Nemzeti Színház alapítványi birtokát; a magyar kulturális asszisztenciája mellett, az oláhok vették

Tóth István (középen), a Szegedi Móra Ferenc Múzeum osztályvezetője üdvözi a közönséget és Csomafáy Ferenc (jobbra) kolozsvári fotóművészt

meg. Ehhez sem kell kommentár. Ha magyar pap volnék, jövő vasárnap a következő textusról tartanék prédikációt: »A szívem remeg, elhagyott az erőm és az én szememnek világa kialszik... Barátaim és szeretteim elfordultak tőlem az én csapásomban, és az én rokonaim is elhúzódnak tőlem.« (Dávid 38. zsoltár, 11-12. vers). Hazafias tisztelettel: Kós Károly»

Nemrégiben történt hasonló ellentmondás, amikor ellent mondtunk határon túli testvéreinknek. Ezt nem lenne szabad megismételni. Éppen ezért kell minél több olyan kulturális rendez-

vényt tartanunk, ahol bemutatjuk, hogy egymásra szükségünk van. Nekünk egy a múlttudatunk, a múlt szellemiségünk része. Nem csak nekik kell jönni, nekünk is kell menni, kell bemutatkozni, hogy a szimbiózis kölcsönös legyen az együttélésre, főleg akkor, amikor a merev határok már nem léteznek.

Minden ilyen alkalomnak örülni kellene. És örülünk. Éppen ezért eltökélt szándékunk, hogy ilyen jellegű rendezvényeket, kiállításokat a Kárpát-medencében rendszeressé és folyamatossá tegyünk.

Köszönöm a művésznak, hogy

tevékenységével segíti a kultúránkat. Nagyon szépen köszönöm önöknek, akik eljöttek, és a fényíró művészetében megérezték azt a lángot, azt a tüzet, ami ezekből a képekből sugárzik. Vigyék és adják tovább, hogy volt, van művészet Erdélyben, a határokon túl. Szóljanak barátaiknak, jöjjenek, személyesen megnézni ezeket az alkotásokat. Kívánom, gyönyörködjenek ezekben a képekben, és kívánom a művésznak: további képekkel örvendeztessen meg minket.

TÓTH ISTVÁN

*

Úgy látom, most már egyedül maradtam itt a páston. Elöttem annyi értékes gondolat hangzott el, hogy az ember azt sem tudja, hogyan tud kellőképpen okos lenni. Legszívesebben annak öröndenék, ha megszállna a szónoklat ihlete. És el tudnám mondani mindazt a rengeteg érdekes dolgot, ami ezzel a kiállítással összefügg. Mert ez értékmegőrző kiállítás, melyben olyan személyiségek portréfotói vannak jelen, akik alkotásaikkal beírták nevüket az erdélyi kultúrába, a magyar kultúrába, és ugyanakkor az egyetemes kultúrába. A kiállítás számomra azért hihetetlenül értékes, mert ez volt az, amely rádöbbenett arra, hogy milyen fantasztikusan komoly értékeink vannak. Ott hon, Erdélyben, ahol egyébként élek. Nem telepedtem át Szegedre, de meg kell mondanom őszintén, hogy először vagyok több órája Szegeden. Többször átutaztam különböző delegációkkal, mint kísérő újságíró, de mindig rohantunk, a sajtóban dolgozó kollegák tudják, pihenés nincs. Elindulunk, futunk, megyünk, mert le kell adni az anyagot gyorsan. Most nem erről van szó, hanem arról, hogy itt tartózkodásom alatt megismerhettem Szeged városának egy részét. Számomra rendkívül tanulságos, amit az emberek is bizonyítanak. Túlzás nélkül állíthatom, sok helyt állítottam ki, de a Rendezvényház munkaközössége profikból áll. Tudják, mit akarnak, azt is tudják, hogyan kell a maguk által kitűzött feladatokat, minél hatékonyabban megoldani. Én, mint meghívott kiállító, csak annyit kívánnék, hogy megfelelő helyen ezt a nemes szándékot

értsék is meg, és azt kellő anyagiakkal támogassák, mert művészet és bemutatása anyagi támogatók nélkül nincs.

Erre van is követendő példa, mert az első világháború utáni tragédia következtében Klebelsberg Kunó, aki nem csak Kolozsvár, de Sopron, majd Szeged országgyűlési képviselője volt, kultuszminiszterként pontosan tudta, megérezte mit is kell tenni annak érdekében, hogy a tudás társadalma felé vezesse azt az országot, melyet a nagyhatalmak széjjelszabdaltak. Ha a világ megindul a tudás társadalma felé, akkor valamikor csak meg kell teremteni azokat a lehetőségeket, melyek hozzájáruljanak ahhoz, hogy versenyképesek tudjunk lenni.

Ez a kiállítás engem arra tanított meg, hogy szorgalmas, kitartó munkával lehet nagyon komoly eredményt elérni, még akkor is, ha mostohák a körülmények. Eme kiállításon bemutatott nagyon sok egyéniségnek életében meg kellett küszködni. Némelyikük börtönben is volt, és akkor sem adta fel hitét, emberi magatartását, alkotó készségét. Ott is példát tudtak mutatni. De ezek közül is egy személyiség messze kiemelkedett, az Márton Áron püspök, akinek olyan fantasztikus belső hite volt, mely szinte példátlan. Bizonyítja ezt az, amikor hajdani rabtársaival beszélgettem, akiknek a történeteiből kiderült, hogy a fogva tartói is mennyire tisztelték magatartása miatt.

Számomra az volna nagy öröm, ha a szegedi ifjúság is eljönne megnézni, és a látottak alapján elgondolkodna azon a hihetetlen komoly szellemi értéken, amit a kiállításon szereplő egyéniségek hagytak maguk után. A kiállítás üzenetét megértve, büszke lehet arra, hogy a határon kívül is vannak értéket teremtő magyarok. Ezt továbbgondolva eljuthat oda, ahol csak büszke lehet népére, magyarságára. Ha a kiállítás ezt a hatást elérte, akkor tudom, nem dolgoztam hiába.

Örvendek és köszönöm a meghívást. Az itt élő emberek büszkék lehetnek arra, hogy sze-

gediek, mert a városnak és lakóinak is megvannak az értékeik.

CSOMAFÁY FERENC

Fotóverseny

A MŰVELODES folyóirat Fotóversenyt hirdet fiatal fotósok számára. A téma: a 21. századi ifjúság élete. Részt vehet bárki, aki hajlandó a meghirdetett témát tükröző képeket 2010. március 31. a szerkesztőség címére (400015 Cluj-Napoca Piața Unirii nr. 11/7. c. p. 201) beküldeni.

A fotóversenyen 5 darab 9x12, vagy 9x14 cm méretben készült képpel lehet részt venni. Az 5 tagú bíráló bizottság három díjat oszt ki. Az I. helyezett 50 lej, a II. 30 lej, a III. 20 lej. Külön Csomafáy Ferenc-díj 40 lej.

A fotóverseny főtámogatója Héjja Szabolcs István.

Emlékezés Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóján

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság (PBMET) A bölcsőtől a sírig címen emlékülést szervezett Érsemjénben, a Fráter Lóránd Művelődési Központban, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója tiszteletére.

Nyelvében él a nemzet. De azt is mondhatnánk, nyelvében él a magyar. Büszkéek lehetünk anyanyelvünkre, amely Európa talán legrégebbi nyelve. Ennek alátámasztására néhány jeles ember mondását idézném. Jakob Grimm 19. századi meseíró és az első német tudományos nyelvten megalkotója mondta, hogy „a magyar nyelv logikus és tökéletes felépítése felülmúl minden más nyelvet”. A szintén a 19. században élt N. Erbersberg bécsi tudós szerint „olyan a magyar nyelv szerkezete, mintha nyelvészek gyülekezete alkotta volna, hogy meglegyen benne minden szabályosság, tömörség, összhang és világosság”. George Bernard Shaw drámaíró pedig ezt mondta: „Bát-

ran kijelenthetem, hogy miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lehetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőtől duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lehet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit”. De talán a legtömörebben Teller Ede atomfizikus fejezte ki magát, amikor halála előtt pár évvel Pakson így fogalmazott: „Új jeles felfedezésem, miszerint egy nyelv van, s az a magyar”.

Lehet, hogy ez túlzás, de kifejezi egy ember szeretetét és csodálatát anyanyelve iránt. És ennek a csodálatos nyelvnek egyik legnagyobb kiművelője Kazinczy Ferenc volt, akinek most ünnepeljük születésének 250. évfordulóját. Ezt az évet hivatalosan is Kazinczy-évként nevezték el. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság már tavaly elhatározta, hogy közösen a

Kazinczy Ferenc Társasággal, méltó ünnepséget szervez Érsemjénben, az író szülőfalujában.

Gellért Gyula, az Érmelléki Református Egyházmegye esperese rövid áhítatában Mózes I. könyve, 37. fejezetének 14. versét idézte, amelyből a testvériséget, a testvéri szeretetet emelte ki, hangsúlyozva, hogy „egymásra vagyunk utalva, és akkor is el kell szenvednünk egymást, ha gondjaink is vannak néha”. Először Balazsi József polgármester köszöntötte a vendégeket, kihangsúlyozva, hogy az eddigi falunapokat is igyekeztek maradandó rendezvényekkel emlékeztetessé tenni. Ez a rendezvény a legjelentősebb 1907 óta, amikor is felavatták Kazinczy Ferenc szobrát. Dukrét Géza, a PBMET elnöke szeretettel köszöntötte a több mint kétszáz partiumi és anyaországi jelenlevőt. Külön köszöntötte Fehér Józsefet, a Kazinczy Ferenc Társaság elnökét, Révész Gizellát, a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány elnökét, Cs. Nagy Zoltánt, a Bocskai István Hagyományörző Egyesület elnökét, Sándor Máriát, a berettyóújfalui Bihari Múzeum Baráti Köre elnökét, Fleisz Jánost, a Bihar megyei és Nagyváradi Civil Szervezetek Szövetségének elnökét. „2009. január 23-án tartottuk a Kazinczy-év Kárpát-medencei nyitó ünnepét, itt, a Fráter Lóránd Művelődési Házban, és most tartjuk a fő megemlékező, tudományos ülészakot” – mondta, majd emléklapokat és emléklapot nyújtott át Balazsi József polgármesternek a társszervezői feladat elvállalásáért, Gellért Gyula esperesnek, az előadóknak, valamint a civil szervezetek vezetőinek.

A tudományos ülészak keretében Taar Erzsébet (Érsemjén) Kazinczy és Érsemjén című előadásában a szülőfalut és az 1759-ben született nagy nyelvújító életművét méltatta. Fehér József (Sátoraljaújhely) Kazinczy és

Tisztelgés az érsemjéni emlékműnél.

Alsóregmec című előadásában az író gyermekkorát mutatta be, azt alsóregmeci szülői házat ahova bárhol is lakott, Kazinczy mindig visszatért. Kiss Endre József (Sárospatak) Kazinczy és Sárospatak című előadásában az író iskolai éveit ismertette. Elmondta: tíz éven át szekerezett a diák Kazinczy Sárospatakra, a múzsák iskolájába, a híres református gimnáziumba, és itt érte ifjúságának legfájdalmasabb pillanata, amikor 15 éves korában elveszítette édesapját. Kováts Miklós (Kassa) Kazinczy és Kassa című előadásából Kazinczyt azt a termékeny kassai időszakát ismerhettük meg, amelyben 27 éves korában kinevezték a kassai tankerület iskola-felügyelőjévé, 1787-ben a több író társával megalakította a Kassai Magyar Társaságot, és Baróti Szabó Dáviddal, valamint Rájnis Józseffel megalapították az első magyar nyelvű irodalmi lapot, a Magyar Museumot, később pedig életre hívta az Orpheus című folyóiratot. Kováts Dániel (Szeged) Kazinczy és Széphalom című vetített képi előadásában a nyelvújító újabb termékeny, Széphalomhoz kötődő időszakát mutatta be. Elmondta: Kazinczy 1811-ben a Sárospatakon kiadott Tövissek és virágok című epigrammái robbantották ki a nyelvújítási harcot, amelyben csatát kellett vívnia az irodalmi nyelv és stílus megújításáért; a következő években pedig megírta legmaradandóbb prózai műveit: a Pályám emlékezetét, az Erdélyi leveleket és a Fogságom naplóját. Bakó Endre (Debrecen) Kazinczy Ferenc a debreceni irodalomtörténet-írás tükrében című előadásában azokat a vitákat, néha adáz harcokat mutatta be, amelyeket Kazinczy vívott a debreceni irodalmárokkal, vagy magával a várossal, néha elmarasztalva egymást. Végül az előadó úgy értékelte, hogy „néhány kivételtől eltekintve a tanulmányok többsége a megbékélés álláspontját képviselte Debrecen és Kazinczy vitájában”.

Debreczeni-Droppán Béla (Budapest) Kazinczy születésének századik évfordulójára szervezett ünnepséget ismertette.

Ezután könyvbemutatók következtek: A bölcsőtől a sírig című

Az érsemjéni Kazinczy-tudományos ülészek előadásait népes közönség hallgatta.

előadás-gyűjteményt Dukrét Géza, a kötet szerkesztője ismertette. Csorba Sándor: Aranygyökök című tárlatvezető kiadványt, annak szerkesztője, Sándor Mária mutatta be.

Ezt követően a művelődési ház előtti parkban Balazsi József polgármester üdvözölte a meglelenteket, bemutatva a másnap felavatandó Fráter-szobrot, majd Tar Mihály szavalata után megkoszorúzták a Kazinczy-szobrot és Kazinczy Lajos csónak alakú fejfáját.

Az egész napos rendezvény a Kazinczy – Fráter – Csiha emlékház látogatásával ért véget, ahol Csorba Teréz tanárnő röviden ismertette az emlékház történetét. Megtudhattuk, hogy Kazinczy börtönevei után hazajött, és 1801–1806 között ebben a házban élt. Az előadó ugyanakkor a nótáskapitány, Fráter Lóránd életéről, valamint Erdély református püspökéről, Csiha Kálmánról mesélt.

DUKRÉT GÉZA

Az emlékünnepe alkalmával felavatott Fráter Lóránd-szobor.

A könyves ember

Búcsúzunk Püski Sándortól

(Békés, 1911. február 4. – Budapest, 2009. augusztus 2.)

Három éve, 2006 tavaszán, amikor hű társát – Zoltán Ilonát – kísértük végső nyughelyére, éreztük, hogy ők, akik életükön át a nemzetszolgálat robotosai voltak, hamarosan találkoznak. Nemcsak a Farkasréten. Ahogy az Ur 2000. esztendejében, köszöntőjében írta költő-titkárunk:

„Mintha csak egy Sinka-versben,
balladásban, hűségesben,
áll most is két fényes nádszál:
Illus néném, Sándor bátyám.
Állanak ők az időben.”

(Nagy Gáspár: Mintha csak egy régi versben...)

A 70 éve alapított, immár a nevét viselő Püski (kezdetben Magyar Élet) Kiadó és nagy családja eddig körünkben tartotta a 99. évébe lépett Sándor bácsit. De tegnap követte párját.

Püski Sándor földműves családban született Békésen. Iskolában ott járt, a helyi gimnáziumban érettségizett. 1930-ban iratkozott be a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára, ahol 1935-ben avatták jogi doktorrá, s ekkor vette feleségül Zoltán Ilonát. 1938-ban nyitotta meg könyvesboltját, s 1939-ben megalapította a Magyar Élet Könyvkiadót. A kiadó főleg a népi írók műveit publikálta, köztük sok elsőkötetes szerző alkotását is megjelentette. A líra, a próza és a dráma műfajában számos időtálló művet adott ki, közülük Erdélyi József, Gulyás Pál, Sinka István, Szabó Pál, Darvas József, Takáts Gyula, Tersánszky Józsi Jenő nevét említjük. Ezeknél jóval több forrásértékű tudományos, ismeretterjesztő és radikális politikai mondánivalót hordozó könyv jelent meg a Magyar Élet Kiadónál. László Gyula magyar őstörténetétől kezdve, Németh László, Szabó Dezső, Karácsony Sándor, Kodolányi János könyvein át Jócsik Lajos, Bözödi György, Féja Géza, Veres Péter és mások művei fémjelzik Püski kiadói programját.

A Soli Deo Gloria (SDG) református ifjúsági egyesülettel, 1943 augusztusában Szárszón rendezték meg a híres Magyar Élet-tábort, amely a korszak egyik legjelentősebb szellemi-közéleti eseménye volt kiváló előadókkal és előadásokkal. A kiadói munka mellett 1944-ben már az ellenállást is szervezte.

A kiadót 1950-ben államosították, Püski Sándort pedig 1962-ben hamis vádakkal bebörtönözték. A Püski-házaspár 1970-ben, az Anyanyelvi Konferencia oldalvizén, az Egyesült Államokba menekült. Kitelepülésük után nehezen, kezdetleges körülmények között, a lakásukról indult meg a könyvterjesztő munka. Később előadókörutakat szerveztek a Kárpát-medencéből meghívott kitűnő művészekkel, írókkal. Így juthattak el a tengerentúlra például Béres Ferenc, Jancsó Adrienn, Kecskés András, énekeikkel, majd Marosi Júlia dalaival, Csoóri Sándor és Kósa Ferenc filmjeikkel, írásaikkal. Azután jöttek az

Püski Sándor

erdélyiek: Adám Erzsébet színész, Domokos Géza könyvkiadó s az írók, Farkas Árpád, Kányádi Sándor és Sütő András hármassfogata. Később pedig – a honi pártközpont, illetve az amerikai magyar emigráció egyes csoportjainak eszement támadása közepette – Lőrincze Lajos, Czine Mihály jöttek. Szerencse, hogy a Magyar Baráti Közösség vezetői, kiváltképp Nagy Károly, Böjtös László, Éltető Lajos, Sass Márton s a többiek fősorakoztak Püski mellett, aki folytathatta magyarszolgálatát, programjait. 1974-ben megvásárolta New York magyar negyedében a 2. sugárúton az elhanyagolt állapotban lévő Corvin nevű kis könyvesboltot. 1975-ben itt hozták létre a Püski Kiadót, amely a hajdani Magyar Élet szerzőgárdájára és az akkori Magyarországon politikai okokból mellőzött szerzőkre épített. A Püski-Corvin Magyar Könyvesház – amelyet 1984-ben cserélt át a 82. utcában egy nagyobbra – a nyugati magyarság szellemi központjává vált. Ezt még 1991-ben, New-York-i látogatásomon érezkeltem.

Az 1989 óta tevékenységét ismét Budapesten folytató Püski Sándor Krisztina körúton lévő könyvesháza a népi irodalom szellemi örökösének ma is gyűjtőhelye. Az alapító munkáját immár fiai, Püski László és Püski István, valamint unokái Püski Atilla és Püski Csaba segíti. Könyvkiadói profiljuk a régi, a Magyar Élet Kiadó által egykor publikált kiadványaikból többet megjelentettek, de zömmel már újabb műveket adnak ki. Hazatérve Csoóri Sándor, Csurka István, Czine Mihály, Gombos Gyula, Fekete Gyula, Für Lajos, László Gyula, Pozsgay Imre, Kanyar József és mások munkái mellett kiadták nemzedéktársaim: Bíró Zoltán, Kocsis István, Raffay Ernő, Salamon Konrád, Zétényi Zsolt könyveit, s én is neki köszönhetem Közszolgálatban c. gyűjteményes művem megjelenését. A Könyves sors – magyar sors című 2002-ben megjelent fontos életrajzi műve Püski Sándor és a Püski Kiadó munkáját dicséri, csakúgy, mint a Bethlen Alapítvány negyedszázadáról szóló, 2005 karácsonyára kiadott könyvünk. Köszönjük!

Egyetemi szakdolgozatomban a népi írók művelődéspolitikájáról írtam; tőle, kiadványaiból sokat tanul-

Püski Sándor és Mádl Ferenc köztársasági elnök

tam. Rám mégis a legnagyobb hatást 1987-ben a lakitelki sátorban elmondott rövid felajánlásával tette. Ennek nyomán hamarosan megjelent a tanácskozás Jegyzőkönyve és egy év múlva megindult a Hitel is. Hálás vagyok a sorsnak, hogy az 1990-ben nekik ítelt Bethlen Gábor-díj átadásán jelen lehettem. Rendhagyó esemény volt, mivel a Püski-házaspár kapott

elsőként közös kitüntetést hazánkban. Rászolgáltak! A Magyarok Világszövetsége elnökségének tagja volt, s főtitkárként sok hasznos tanácsot kaptam tőle munkámhoz. Szerepet játszott abban, hogy 1995-ben két sikeres konferenciát rendezhettünk Trianonról. (Előtte egyet sem rendezett az MVSZI!) Hasonló, bátor kiállást tanúsított 2004-ben, Teleki Pál budavári szobrának felállítása ügyében. Tényeket bemutató kiadványaival, Rónay András könyvével és Közép-Európa Atlaszával, illetve Teleki Pálról szóló hiteles előadásával érvelt a budavári szoborállítás mellett. Hálásak lehetünk neki jónéhányan, akik a közelébe kerültünk, vele dolgozhattunk. Emberi példája, alaposága, szorgalma, környezetformáló erővel bírt. Máris nagyon-nagyon hiányzik a magyar közéletből.

Nyugodjék békében! Isten áldja emlékét, utódait és szellemi örököseit!

Budapest 2009. augusztus 3.

BAKOS ISTVÁN

VIII. Kárpát-medencei Csengey Dénes Vers-, Prózamondó és Énekelt Vers Verseny 2009–2010

VERSENYKIÍRÁS

Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Móricz Zsigmond Művelődési Ház, a Kiskanizsai Polgári Olvasókör és a Kiskanizsa Kulturális Egyesület meghirdeti a VIII. Kárpát-medencei Csengey Dénes Vers-, Prózamondó és Énekelt Vers Versenyt. Célja, hogy felkutassa, és nyilvánossághoz juttassa az anyaországban és a határon túli területeken azokat az amatőr vers- és énekmondókat, akik magas művészeti fokon tolmácsolják a magyar irodalom remekeit. A nevezés feltételei:

Vers- és prózamondás:

Nevezni az egyetemes magyar irodalomból választott öt vers, vagy prózai mű megnevezésével lehet, ifjúsági (14-18 év), felnőtt (18 évtől) és szépkorú (55 évtől) kategóriában lehet. Egy-egy produkció (egy vers, illetve próza) előadásának időtartama nem haladhatja meg a hét percet. Műfordításokat nem fogadunk el. Egyéb megkötés nincs.

Énekelt vers:

Az egyetemes magyar irodalomból választott 3 vers megzenésített változata. Zenekarok esetén az előadók létszáma nem haladhatja meg az 5 főt, az előadandó művek ideje maximum 5 perc lehet. A szervezők örömmel veszik legalább egy Cseh Tamás dal interpretálását, illetve feldolgozását.

Az elődöntők tervezett helyszínei:

Feketics – Bácsfeketehegy (Vajdaság, november 21.) Győr, Debrecen, Pécs, Szeged, Keszthely, Budapest, Szatmárnémeti, Léva (a Tompa Mihály szavaló verseny területi döntőjén), Kovászna (a Körösi Csoma Sándor napokon, április elején)

Az elődöntők helyszínei a jelentkezések számának függvényében változhatnak. A selejtezők pontos helyszínéről és időpontjáról minden jelentkezőt e-mailen, vagy telefonon értesítünk. A döntő és díjkiosztó gálaest tervezett időpontja:

2010. május 14-15. Helyszín: Nagykanizsa. Zsűrjében a Kárpát-medencében is elismert, neves szakemberek vesznek részt.

A versenyre benevezni a jelentkezési lap kitöltésével az alábbi elérhetőségeken lehet:

Kanizsai Kulturális Központ Móricz Zsigmond Művelődési Ház
8800 Nagykanizsa Hajgató Sándor u. 1. Tel/fax: 0036 93 319-202

Kaszás Erika szervező: 0036 30 4984-431, illetve Godinek Ibolya szervező: 0036 30 5574-774
e-mail: csengeyvers@gmail.com

A felhívás és a jelentkezési lap letölthető a www.kanizsaikultura.hu internet címről.

A művészet a szellemet próbálja segíte- ni

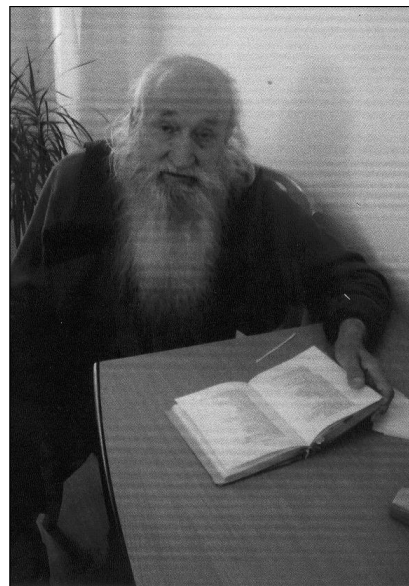
Beszélgetés Kusztoz Endrével

„Úgy látunk, ahogyan a festők, szobrászok, építészek, fényképészek, reklámgrafikusok tanítanak bennünket. A kép társadalmi jelentősége abban áll, hogy a látás új normáját közvetíti számunkra.” (Kepes György)

Kolozsvár művészetkedvelő közönsége körében Kusztoz Endre grafikus- és festőművész neve és művészete mintegy fél évszázada már-már fogalomává vált. Otthonaink féltve őrzött kincseként tartunk számon egy-egy Kusztoz-grafikát. Grafikai lapjain az erdőrésztlet, a keréknyomoktól barázdált kígyózó út, az évek terhe alatt meggörnyedt, víz fölé hajló fatörzsek, az eke vasától barázdált szántó föld – valamennyi számtalan titkot rejtő rajztema a művész számára. Megszoktuk már, hogy a gondolatot, magát az érzést önti formá-

ba, és tálcán nyújtja felénk. Ez a gondolat szinte egysíkú: maga a természet, a küzdelem a fennmaradásért, az újrakezdés, a magány. Grafikai lapjait szemlélve metamorfózisról beszélhetnénk, melynek lehetetlensége, abszurditása adja a kompozíció drámaiságát. E grafikákat a keresetlen előadásmód, az érzelmek tisztasága és a gondolatiság jellemzi. Minden grafikai lap vallomás a világról, önmagáról.

Néhány éve a Kusztoz Endrével készített interjúban a pályakezdsérről, munkabeosztásról, a munkáinak otthon adó Makfalvi Galériáról, az irodalommal való szoros kapcsolatáról beszélgettünk. Azóta számos eseménnyel, rendezvénnyel, grafikával gazdagodott Kusztoz Endre életműve. A Quadro Galériabeli jelenlegi kiállítása egyfajta felmérés, mintegy összegezése néhány évtized

munkáinak. Most erről a kiállításról beszélgettünk a művésszel.

– Nem túl gyakran jelentkezel egyéni kiállítással Kolozsváron, bár minden megyei tárlaton jelen vagy néhány munkával. Hogyan jött létre ez a Quadro Galériabeli kiállítás, melyek voltak az előzményei?

– Ez a kiállítás Székely Sebestyén György meghívására jött létre. Már öt éve foglalkozik a munkáimmal, 2005-ben rendezett egy egyéni kiállítást a rajzaimból a kolozsvári Művészeti Múzeum termeiben. Azóta figyelemmel követte tevékenységem, gyakran felkeresett Szovátán, sokat beszélgettünk, és végignézte mintegy ezer, mappákban rejtőzködő rajzomat. A kiállítás maga valójában egy folyamatosan vezetett napló, melyet lapokra szedtek szét, és táblaképként olvashat belőlük a szemlélő. Mintegy 120 kép kapott helyet a falakon, amelyeken végig lehet követni egy hosszú élet munkásságát. Valójában saját életem történéseiből alakítottam ki azt a képi világot, ami a 20. század emberének gondjait mutatja be.

– Hogyan válogattátok össze a képeket?

– A munkákat úgy válogattuk és csoportosítottuk, hogy követni lehet az életpályát. Tulajdonképpen 50 év munkáiból válogattunk: itt van a kezdet, majd nagy lépésekben, az 1970-es, 1980-as évek munkáinak egy része, no és

A fényképeket Kusztoz Endréről és munkáiról Feleki István fotóművész készítette.

vannak új munkák is, melyek 2009-ben készültek. Nagyrészt az az anyag, ami 1972-ben ki volt állítva a Nemzeti Galériában. Ezekből van jelen több a mostani kiállításon is. Minden munkára emlékszem, arra is, hogy hol volt kiállítva, a terem melyik részében. Van néhány munka például a Kötött oldal, vagy a Kanyargós út, ami 1968-ban volt kiállítva. Arra a munkára is emlékszem, amit Kormos Gyula, Székely Sebestyén György nagyapja kért, hogy fényképezzem le, mert írni szeretne róla. Az írás meg is jelent az Új Élet 1968-as októberi vagy novemberi számában. Aztán van néhány olyan kép, amelyeket az 1972-es budapesti kiállításon voltak kiállítva. Olyan kép is van, amely 1957-1958-ban volt kiállítva. Aztán ott vannak az önarcképek. Valamennyi önarckép önvizsgálat és töprengés, elgondolkozás az élet dolgain. Ezt valahogy magadon keresztül próbálsz, mint ahogy Mohy Sándor is csinálta az önarcképein, vagy a többi festő, Ziffer, van Gogh stb. Hát ezeken az önarcképeken én is ezt teszem. Vannak azok az önarcképek, amelyeket a kilakoltatásunk előtt festettem, ott, a régi háznál, tele szárnyalással és az ígéretes jövő gondolatával. Akkor még nem hittem, hogy ez megtörténhet velem. Ezek mind festmények és ezek a képek voltak azok, amelyekről Miklóssy Gábor olyan elismerően nyilatko-

zott. Mások akkor készültek, amikor nem került lakás, és a feleségemmel Kolozsvárról lementünk Szovátára, vidékre, ahol nem volt színház, koncert, sőt még villany és aszfaltút sem. Mi mentünk segíteni új világot teremteni. Én képzőművészettel, a feleségem pedig kórusok szervezésével próbáltunk hozzájárulni az új világ teremtéséhez. Az olajban fogalmazott képek ezekből az idők-ből valók. És akkor vannak az öregkorban készült szakállas önarcképek, melyek a visszaemlékezéseket és a már elbetegesedett embert ábrázolják, aki azon

gondolkozik, hogy vajon mivel tudott hozzájárulni a kultúra ápolásához, és ahhoz, hogy a társadalmat, kiváltképpen a művészetet segítse. Aggodalmat kelt bennem az, hogy nem mozdult semmi, azaz mozdult, de nem jó irányban.

– Köztudomású, hogy őszintén érdekelnek az emberek, kisebb-nagyobb gondjaikkal-bajaikkal. A hatvanas-hetvenes években egy újabb képi világot alakítottál ki, melyben a természeti katasztrófák dominálnak: árvíz, vihar, földcsuszamlás. Azonban ebben a világban is minden az emberre és dolgaira utal. Ezekben az időkben készült a fészek sorozat, amelyből ezen a kiállításon is jelen van néhány. Mit is szimbolizál ez a fészek motívum?

– A fészek tulajdonképpen jelkép: mindenkinek otthona kell, hogy legyen valahol, ahol jól érzi magát. Persze ehhez meg kell lenniük a feltételeknek is, elsődlegesen annak, hogy munkahelye legyen az illetőnek és dolgozhasson. Ha eljön a tél, a vándormadarak elrepülnek, és itt hagyják a fészket. Ez történik azokkal az emberekkel is, akiknek megszűnik a munkahelyük, és munka nélkül maradnak. Az ember is és a madár is otthont igyekszik teremteni magának. Ebből a sorozatból sok készült. Olyan is készült, ami már tojással és fiókákkal ábrázolja a fészket. Leegyszerűsítve a dolgokat, azt

mondanám, hogy magam is és a képzőművészet is arra próbáljuk irányítani az embereket, hogy a gondolatot ki kell fejezni, el kell mondani. Mint ahogyan elmondta Nyírő József a Néma küzdelemben, vagy ahogyan elmondta az Elnémult harangokban Rákosi Viktor. Tehát mondani kell valamit. Sajnos napjainkban a televízió, az internet elvonja a figyelmet az elmélyüléstől.

– A legújabb munkáidon a 2009-es év olvasható. A kiállító terembe lépve első pillanatban feltűnnek az újabb önarcképek. Ezek már tusrajzok és teljesen más jellegűek, mint a szénrajzaid.

– Ezekben az újabb önarcképekben benne vannak a megismerés, a felismerés gyötrelmei. Ezt azonban már a nézőnek kell a képekből kiolvasnia. Ezek a legújabb önarcképek már nem okoznak szívinfarktust, nem terhelik az agyat, ezek megnyugtató rajzok. Gy. Szabó Béla sokszor figyelmeztetett a szénrajzok kapcsán, hogy „ilyen feszültségű rajzok hova fognak majd elvezetni? Meddig tudod fokozni ezt a feszültséget, ezt a vére menő harcot, meddig tudod a lehetetlent ostromolni?”

Ezekben az önarcképekben a töprengést próbálom kifejezni, amit kifejezett Rodin a Gondolkodóban, hogy miért is vagyunk a világon. Az önarcképekben az ember magába néz, egyszerűen értékel. Rembrandtnak az utolsó

önarcképe a Viszszatekintő fanyar vigyorral fejezi ki a gondolatot, hogy érdemes volt élni és dolgozni? Hát érdemes volt! Az életben tenni kell és nagyon akarni, másképpen alszunk. És ez a gondolkodás, amit leginkább az önarcképen lehet érzékeltetni. A tört fák, az a sors, a csuszamlás a földék eróziója, mozgása. Ismétlem, sokat kell dolgozni, hogy az ember önmagát egyensúlyban tartsa, hogy az életnek értelmet adjon. Az agynak munkát kell adni. Az állatok agya csak az önfenntartásra van beállítva. Ez volt az, amit már 1972-ben egy katalógus előszavában megírtak. Az önfenntartás, a megmaradás az, amiért minden élőlény küzdelmet folytat. Ezért dolgozik, gyűjtöget a hangya is, a madár is, és ezért küzd az ember is. A művészet pedig az, ami magát a szellemet próbálja segíteni. A műveltebb emberek azok, akik akarnak valamit – a többit, aki alszik, el lehet vinni, amerre csak akarjuk, minden jó neki.

– Mi a véleményed a fiatalság képzőművészeti kultúrájáról? Felfogja-e azokat a gondolatokat, jelképeket, amiket a képzőművészet nyelvezete tolmácsolni próbál például az önarcképekben, vagy más műfajban, vagyis töpreng-e azon, hogy a hibákat hogyan lehet jóvátenni?

– Valóban eszembe jutott, hogyan nő fel az új nemzedék? Minden emberöltő új világ, mert

minden újra kezdődik. A gének tovább öröklődnek, és az, aki a szüleitől már felszedett valamit, az már igyekszik betáplálni az utódaiba is. De az is újra kell kezdje, az első osztálytól, vagyis az óvodától. És ez mind így megy, minden újra és újra kezdődik. A képzőművészet arra nevel, hogy gyönyörködni tudjunk egy képzőművészeti alkotásban, hogy megtanuljunk beleérezni, gondolkodni. Arra ösztönöz, hogy elmenjünk egy kiállításra, ellentétben azokkal, akik úgy érzik, hogy ez elvesztegetett idő, mert ezalatt nem keresünk pénzt. Ezeken kell gondolkodni, azon, hogy mit lehet itt tenni? Hogyan lehet ezeket megírni egy képzőművészeti kritikában, azt, hogy az a valaki miért küzd? A Németh Júlia és Sümegi György által felvetett gondolat szerint: szárnyalás a szárnyaszegett világban. Ha ezt a kiállítást egy érzékeny ember szemléli, és felfogja a benne elindított gondolatokat és jelképeket, és továbbviszi, el-töprenghet azon, hogy miként lehet a hibákat jóvátenni, orvosolni. Ezekre a gondolatokra kell nevelni a fiatalságot és egy képzőművészeti alkotás szemlélőjét. Az a teendőnk, hogy olyan gyermekeket neveljünk, akik értékelni tudnak egy alkotást, egyáltalán felteszik maguknak a kérdést, hogy a kép, amit lát, vajon mit akar jelképezni? Ha valaki elolvassa a Száz év magányt, biztosan mást érez, mint a másik, aki szintén olvasta. Egy alkalommal Király László azt mondta egy munkám előtt: „Ne mondj semmit, én úgyis mást látok benne”.

– Olyan ez, mint amikor az iskolában a tanár magyarázza a diákoknak, hogy a művész ezen a képen mit is akart mondani, és egy diák közbeszól: „Tanár úr kérem, akkor miért nem azt mondta?”...

– Sajnos a többség csak nézi a képzőművészeti alkotásokat mondván, hogy milyen szép, de hogy azon túl még mi van, az már nem érdekli. Nem érdekli, hogy az a rajz, festmény, szobor milyen igazságokat taglal. Az a fontos, hogy az alkotás úgy legyen elgondolva és elmondva a képzőművészet nyelvezetén, hogy a néző meg is értse. A művészetnek, irodalomnak, zené-

nek hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a mindennapi problémákat meglássuk, és ha lehet, megoldjuk. A közös látás, közös nyelv kialakítása nagyon fontos. Ha arról beszélgetnénk, hogy mi értelme a mi munkánknak, hát az, hogy legalább azt megőrizzük, amink van, és átadjuk tovább az utónak jövőknek. De ha mind alszunk, akkor ez nem működik. Fontos, hogy a művész lelkiismerete jó legyen, hogy érezze a létező problémák súlyát, fontosságát. Nagyon fontos kérdés az, hogy hogyan lehet a képzőművészettel hozzájárulni, hogy ne aludjék mindenki. Mert, ha szeretnék veled beszélni és te alszol, szeretnék a másikkal beszélni, és ő is alszik, szeretnék a harmadikkal, negyedikkel beszélni, de ők is alusznak, mindenki alszik körülöttem, nem jutunk előre. Valójában minden műalkotás élvezése feltételez egy bizonyos műveltségi szintet a nézőben. Ha ez nincs meg, akkor nem lát mást csak egy kettétört fát, egy korhadt fatörzset. De sajnos ilyen képzés nincs.

– Itt ellent kell mondanom Neked, mert igenis van példa ilyen képzésre. Ott van az Apáczai Csere János Gimnáziumban Székely Géza művész-pedagógus, aki nagyon hatékonyan foglalkozik a diákok képzőművészeti nevelésével. Diákjai egyik képzőművészeti díjat a másik után hozzák a gyermekrajz műfajában. És mondhatnék más példát is...

– Igen, ilyen Székely Géza még sok kellene. Ez csak egy csepp a tengerben. De a többi? Próbálunk kapaszkodni, mint a vízbe fúló, de hát ma már ilyenfajta nevelésre nem igen van szükség, mert amint már mondtam, ott van az internet és a televízió.

– De térjünk vissza még néhány percre a kiállító terembe. A 2009-es évi munkák közül az önarcképek mellett feltűnnek azok a tusrajzok, melyek a hajdani kisvasút kérdéseit vizsgálják: a kisállomást, a váltókat, a keskeny sín párok hálózatát stb. Ez sajnos már a múlté, de szerintem nem volna érdektelen turisztikai látványosságként kezelni.

– A kisvasutat a Közlekedésügyi Minisztérium szüntette meg,

mondván, hogy nem gazdaságos. Ez akkor történt, amikor még jelenlegi államelnökünk Traian Băsescu volt a közlekedésügyi miniszter. Én most valóban a kisvasutat figyelem, azt, ami megmaradt belőle. Figyelem a vágányokat, hogy melyik visz jó, melyik visz rossz irányba. Mint a politikában. Nemrég mutattam egy politikusnak ezeket a rajzokat. Magyarázom, hogy ez egy váltó, ő rögtön megértette, és azt kérdezte: és merre vált? Ezeknek a váltókról készült rajzoknak sok változata van. Van egy rajzom, amit csokoládés doboz papírára rajzoltam. Felhasználtam a papír színeit, a kékeket, a sárgát stb. A kisvasút egykoron többfelé ágazott, de ma már rég nem működik. Most arról van szó, hogy egy nyugati cég próbálja kiaknázni, mint turisztikai érdekességet, de még nem született megegyezés a hivatalos közegekkel. A kisvasút egykori utasaival kapcsolatosan még elmondanám: meg kell ismernünk a kisembereket, azokat, akik egyik faluból a másikba cipekednek, azokat, akiket faluról falura járva látok. Figyelem ezeket az embereket: soványak, kövérek, munkanélküliek. Ott forgóldnak a kisállomás körül, és munkát keresnek, vagy jönnek át egyik faluból a másikba. Az autójárat eléggé gyér, ezért kénytelenek gyalog járni. Ezek azok a dolgok, amelyek az utóbbi időben kitöltik a napjaimat, amikor jól vagyok. Hátha sikerül felhívni a figyelmet erre a gondra, és hátha felfigyel rá maga a turizmus is.

– Mik a terveid a jövőre nézve? Legutóbbi beszélgetésünk alkalmával azt mondtad, hogy ismét festeni akarsz. Sikerült?

– Hát én egyfolytában festek. Ezek a rajzok, amiken most is dolgozom, mind festmények – a kisállomás, a váltók, az őrház -, tulajdonképpen a festészet előfutárai. Ha nem pirossal, kézzel, de lehet feketével és annak tónusaival, vagy fehérrel és annak árnyalataival játszani. Az már más, amikor olajjal festesz. Ezek a munkák a vízfestékhez tartóznak, vagy pasztellhez. Én úgy képelem, hogy ha majd ismét olajban fogok dolgozni, nagyon kevés színt fogok használni. Az is többnyire szürke lesz, vagy fekete, vagy a fehér különböző ár-

nyalatai. Avagy lehet csupán fehér, ahogyan kigúnyolta Fehér Zsuzsa Tóth Menyhértet, hogy fogkrémszínekkel dolgozik. Ezt a rossz gondolatot aztán Supka Magdolna tette helyre, és ő volt az, aki a maga valóságában értékelt az bizonyos kiállítást, melynek festményein Fehér Zsuzsa a színeket félrevezetően fogkrémszíneknek nevezte. Ezek a munkák, amiket itt látsz, valójában festmények, hiszen tónuskülönbségek vannak a feketétől a szürkéig. Ahhoz persze el kell mélyülni, hogy meglásd és értékeld a színeket. Ezt ugyancsak Supka Magdolna fogalmazta meg nagyon szépen: „A színeket érzékelve megvilágosodik előtted az óceán mélye, megvilágosodik előtted a család, és akkor látod, hogy ezek semmi színek azoknak, akik hozzá vannak szokva az erős színekhez”. Igen, de mennyi piano van bennük, mennyi üres hang és utána megint egy hang, majd megint szünet, ami életet ad egymásnak. Egy gondolat van elindítva. Nagyon érzékeny átmenetek vannak, amiket érzékelni, interpretálni kell. Nagyon sokat beszélünk erről Miklóssy Gáborral, hogy tulajdonképpen ott kezdődik a festészet, hogy azt mondd: „Ez semmi, ezt én is meg tudom csinálni”. Hogy olajban mikor kezd el festeni, még nem tudom. Egyelőre ezek a kérdések foglalkoztatnak.

Képzés, képzési tendenciák

A színész képzésében természetesen kell, hogy szerepeljenek azon területek, amelyek a fizikai ügyesség, állóképesség, illetve a test attraktivitásra való alkalmasságának szempontjából jelentenek fontos tanulmányokat. A különböző specializált mozgástípusok anyagának elsajátítása önmagában komoly feladatot jelent, azonban ezen lehetőségek a színpadi munkába való állítása külön problémát vet fel a képzés szervezése során.

A színész képzése, túl az alapokat jelentő mozgástechnika, akrobatika, analitikus technikák, s a kondicionálás feladatain, hosszabb-rövidebb ideig érinti a különböző tánc- és egyéb mozgásművészeti és harcművészeti technikákat. E találkozások az oktatási intézmény tematikájától függően 30-60-órás kurzusokban történnek, s ezen idő alatt a növendékek az illető tárgy formai-technikai elemeivel, illetve a stílus egyes szegmenseivel ismerkednek meg. A teljességhez ezek a periódusok természetesen nem elegendők, mert ha csak színpadi táncok, a pantomim, vagy akár a kortárs mozgásszínházi technikák bármelyikéről is legyen szó, a specializált képzéshez lényegesen nagyobb idő- és energiaráfordításra lenne szükség. Ugyanakkor lényeges szempont, hogy egy olyan típusú alkalmasság megteremtéséről van szó, amely lehetővé teszi, hogy a későbbiekben, a színházi gyakorlatban előforduló feladatokat rövid idő alatt és megfelelő szinten legyen képes teljesíteni. A koreográfus által betanított anyagoktól, a maga által feltárt, a jelenet kibontásához szükséges fizikai folyamatokig nagyon sok minden tartozik ide, s ezek minősége alapvetően határozza meg az előadás, s egyben a rendező lehetőségeit is. Egy jó képességekkel rendelkező, kellően felkészített színész esetében a rendező bátrabban kísérletezhet. Nem devalválódik a rendezői szándék a színész civil alkalmazhatósága, felkészültségének hiányosságai miatt. Minden rendező rémálma az álldogáló színész, aki kellő aktivitás és belső inspiráció hiányában azt kérdezi: „most mit csináljak, mondd meg hová menjek, s én megyek..!”

Az elhangzó instrukció vegyi folyamatokat kell kiváltson a színészen. Belső képek, erőteljes fizikai érzetek alakulnak ki benne, energia termelődik, az aktivitása messze meghaladja a hétköznapi működés szintjét. „Állapotba kerül”. Bár ennek az energiának a kibontása alkotónként változik, tehát van, aki azonnal hatalmas energiákkal indul, s van, akiben folyamatosan alakul ki, termelődik a szükséges aktivitás és inspiráció, de biztos, hogy bármelyik útról is legyen szó, a gátak nélküli, akadálytalan áramlás lehetősége, s a készségek kibontása révén megteremtett reakció ké-

pessége alapvető összetevői kell legyenek a színésznek.

Mozgásdramaturgia

A mozgással, pontosabban a mozgás színházi értelemben vett használatával kapcsolatban meghatározó tétel jelent a mozgásdramaturgia pontos értelmezése. Egyrészt, mert valahol itt keresendő a gyökere annak, hogyan is kellene a mozgásban gondolkodnunk, mitől nem betét, vagy kiegészítő elem a mozgás a színházi munkában, ugyanakkor, lévén érzéki műfaj, a mozgás dramaturgiája leginkább a zene dramaturgiájához hasonlatos, ahol ezt a terminológiát leginkább a forma és szerkezet megnevezésekkel szoktuk helyettesíteni. Mindaz, ami a témában megfogalmazható, az ezek alapján írható le, s bár fontos részét képezi a mozgással, táncsal kapcsolatos alkotómunkának, egy ponton túl mégis elakad, s ahogy zenében, itt is egyfajta öntörvényűséggel találkozunk (zeneiséggel), váratlanul megjelenő belső érzetekre, tartalomra, amelyet az elkészített anyag már önmaga varázsol elénk.

A mozgás motívumokból, rövidebb-hosszabb mozdulatelemekből építkezik, melyek, különösen a munka kiindulási szakaszában a zenéhez hasonlóan fő- és melléktemákra (motívumokra) tagolódnak. Ezek a motívumok egy előre elgondolt tematika, vagy egy belső inspiráció hatására kerülnek egymás mellé, mint ahogy az egyes dallamtöredékek a muzsikában. Ezek a motívumok aztán egyfajta alkotói szándék szerint ívekbe (témák) rendeződnek, amelyek önmagukban lezárt egységet képeznek. A témák felismerhető, karakterüket illetően egységes képet mutatnak, ritmikai világukat, s a térfelhasználásukat tekintve kötöttek. Az egyes témákat egy adott forma szerint csoportosíthatjuk, amelynek tagolását a témák, illetve a visszatérések helye, száma és sorrendje határozza meg (pl.: trió-forma: A téma – B téma – A téma; rondóforma: A – B – A – C – A – D ... stb.), s aztán ezt az egységet egy szerkezetbe helyezhetjük, ahol a nagyobb íveket határozzuk meg, azt hogy a különböző formák milyen sorrendben kövessék majd egymást.

A mozgástervezési munkában (kicsiben) lejtásoztuk már, amikor egy elemekből összeállított sor ívet kell meghatározzuk, tehát valamilyen keretet szabunk a meglévő anyag működtetésére.

Itt pusztán formai-szerkezeti szempontok szerint határoztuk meg a mozgáselemek felépítését, azonban számos más aspektus is létezik, amelyek fontosak a mozgás tervezése-koreografálása, illetve felépítése szempontjából.

Stílus. Ameddig egy adott táncforma keretein belül dolgozunk, alapvetően annak a technikai bázisára építünk, s bár előfordulhat, hogy bizonyos helyzetekben ezeket némiképp átszabjuk, megváltoztatjuk, mégis egy meghatározott alapról indulunk el a munkát illetően. A mozgásszínház speciális terület, mert bár legtöbbször kiemel a maga számára egy, a töbinél meghatározóan kezelt stílust, vagy táncípust, azonban alapvetően eklektikus forma, amelybe – szándéktól függően – minden helyet kaphat a harművészettől, a baletten át a társastáncokig, vagy a kontakttáncig. Ezeket azonban – jó esetben – nem táncbetétekként használja, hanem egy egyéni szándék mentén megfogalmazott új stílus kialakításával, amelyben a felhasznált táncformák elemei, vagy sajátosságai már egy újragondolt, a maga számára áttranszponált formában kerülnek felhasználásra. Ennek megfelelően a mozgásszínház esetében az alkotó(k) minden egyes előadás esetében meg kell határozni, hová teszük a fő hangsúlyt, tehát milyen stílusú, formanyelvű, technikai alapú előadást szeretnénk színpadra állítani a következőkben. Az előadás dramaturgiáját érintő kérdés, hogy az egyes tételek tartalmát, az arra vonatkozó rendezői-koreográfusi szándékot milyen stílusú, formai keretekkel rendelkező mozgásnyelvi eszközzel fogjuk majd megjeleníteni, s hogy ez a megoldás hogyan kapcsolódik az előadás egészéhez. (Abban az esetben, ha például egy lakodalom megjelenítésekor néptánc elemeket, vagy azt idéző koreográfiai eszközöket használunk, hogyan tudjuk rokonítani egy másik részben feldolgozott pantomimikus, vagy akár akrobatikus megoldásokkal?) A közös, mindezeket magába olvasztó stílus megtalálása nélkül a különböző helyről való elemek megbosszulják magukat, az előadás széteső, táncdramaturgiai szempontból értelmezhetetlen lesz.

A képi gondolkodásmód alapvető a mozgással, táncal foglalkozó alkotó számára, hiszen egy meghatározóan vizuálisan és érzéki úton ható műfajról van szó. Képekről itt többféle értelemben is beszélhetünk. Elsődlegesen ismert a színpadi képként ismert fogalom, amely a tér elemeinek s a színészeknek a színpadon elfoglalt helyét és formáját jelenti, s ami jelenetről jelenetre más és más lehet. Ezek a képek többnyire statikusak, tehát a jelenet eleje és vége közt javarészt változatlanok maradnak. A mozgásképek már másféle értelemben kezelendők. Ez a fogalom a tér adott jelenetre, vagy jelenetrészre vonatkozó minden mozgását jelenti oly módon, hogy egy kép alatt az egy változásnyi terjedelmet értjük, pontosabban a változás és változás közé eső mozgásokat, eseményeket (a változás szó a színpad átrendezésére, vagy a szereplők, részvevők számára, helyzetére vonatkozó átállásokat jelenti).

Abban az esetben, ha például a Carmen dohánygyári jelenetét tervezzük meg, figyelmünk ki kell terjedjen az egyes részleteket jelentő kisebb csoportok, szólisztikus jelenetek, párosok képeire, jeleneteire, de egyben a nagy képre is, amelyben mindezek működni fognak. A néző figyelmének vezetése itt a fontosabb mozzanatok-mozdulatok, táncok, vagy akciók mentén kell történni, ami azt jelenti, hogy tudnunk kell, mi lesz az, ami a néző figyelmét az előadásnak ebben a jelenetében magával ragadja. A képet tagolnunk kell a tér szerkezete szerint is. A

színpad különböző pontjai eltérő mértékben hangsúlyosak a külső szemlélő számára. Kiemelten fontosak az elől, s ezen belül is a közép 1-n történő jelenetek, illetve a közép 2-n s a kétoldalt, a 2-es 3-as között található, ún. aranymetszéspontokon található színpadi helyek. Ugyanilyen hangsúlyosak tudnak lenni a kiemelt, tehát egy emelvényen álló, vagy a partnerek által emelt-tartott színészek pozíciói is, s nem kifejezhető az sem, hogyan érvényesül a mozgás egy éppen álló, várakozó képen belül.

Ugyanakkor a képi gondolkodási mód ennél többet is jelent. Azt a belső képet is érthetjük alatta, ami működteti a jelenetet, ami megindokolja egy mozdulat miért úgy, s miért addig tartson, s hogy a térbeli helye merre is található valójában.

Azt, az amúgy jobbára terápikus helyzetekben használatos gyakorlatot, amely egy üres tér egyenkénti, érkező feltöltését jelenti, mi játszhatjuk másként is. Ha meg akarjuk keresni, minek, hol a helye a térben (színpadon), kérjük meg a benne szereplő színészt, táncost, növendéket, hogy a kérdéses mozgássort, jelenetet játssza el a tér különböző pontjain. Szinte kizárt, hogy egy amúgy hitelesen felépített mozgássor-jelenet ne váltana ki alapvetően eltérő reakciókat a térbeli elhelyezés teremtette állapot hatására. Lehet, hogy csak annyit érzünk majd, mennyire más ez most, mint volt eddig (máshol), de ekkor elgondolkodhatunk, mit is szeretnénk valójában, s hogy a tér okozta változások közül melyikkel élnénk leginkább.

Egy hagyományos prózai előadás esetében a járásokat, tehát a színészek a színpadon való közlekedésének irányait (bejöveteleik, haladásuk, s kimeneteik irányát) jobbára a díszlet felépítése (a járások helye a térben), a figurák jelenetbeli helyzete, s a rendezői szándék (a hatást illetően eltervezett haladási irányok) határozzák meg. A mozgás esetében, mindezek meghagyásával működik egy másfajta rendszer is, amelyet jobbára a mozgás dinamikája, s a képi gondolkodás sajátos kivetítése determinál. Prózai színpadon odamenni az öt lépésre levő partnerhez, csupán a járás elhatározását igényli, ennek a távnak a megtétele semmilyen ellenállásba nem ütközik. A mozgásszínházban ez a leghalványabb feladatokat egyikét jelenti! Ha oda kell rohannia, ugornia, másznia a padlón, semmi baj. De menni? Hogyan? Mi módon? Mitől nem lesz már a második lépés unalmas (leszámítva a színész jelenlétének erejét), mikor a mozgás világában, a mozgásszínházi helyzetben minden sűrített, tömörített, kikristályosított formában kerül a színpadra?

Egy mozgásszínházi előadás általában 40-80 perc terjedelmű, ez a prózai előadások esetében 2-3,5 óráig jelent. Egy hagyományos színpadi verekedés 2-2,5 percig tart, s általában 10-15 akcióelemet tartalmaz. Ez a mozgásszínház esetében 20-40 másodperc közötti időtartamot, s 25-30 akcióelemet takar. A fent említett öt lépés normál körülmények között 2-4 másodperc alatt játszódik le, ez a mozgásszínház esetében ez akár 40 másodpercet is jelenthet. Ki kell találni! Ha már meg kell tenni ezt az utat, mutassuk meg, mennyi minden történik alatta, s melyek azok az események, benyomások, amik miatt most, itt, s így játszódik le ez a történet.

A mozgás színpadán más a ritmus. Talán leginkább úgy jellemezhető, hogy mindaz, ami most, pél-

dául ebben a jelenetben történik (valakit, mondjuk épp egy hosszú útra indulás előtt öltöztetnek), képe, esszenciája annak az időszaknak, amit itt töltött, vagy előképe annak, ami reá vár, stb., de mindenképpen belső képek sorozata, amelyeket nagyon pontosan fogalmazott gesztusokon keresztül kapunk meg. Önmagában az öltöztetés, a maga hangulati világával együtt rövid, a hagyományos színházi rendszerben párbeszéddel, vagy monológgal megtámasztott módon játszódik le. A mozgásszínház esetében mindazt, amit közölni akarunk, különálló kis motívumokkal kell megjelenítsük, s ezek a motívumok egymásutánosságukban különös, többretegű hatást mutatnak.

A magyarázat a mozgás sajátos értelmezhetősége, s ebből adódó dramaturgiája mentén keresendő. A tagolatlan folyamat bemutatása a mozgásszínházban fárasztó és egy idő után értelmezhetetlen. Mivel a néző az egyes ívek végén kapcsol vissza a történetekre, tehát a kép voltaképpen utólag áll össze, ha ez az ív hosszú, még gyakorlott mozgásmemóriával is rendkívüli feladat összerendezni, kép-pé formálni a látottakat. E sajátosságából adódik, hogy a mozgásmotívumok egymásutánosságában az idegen elemnek, tehát a logikusan feltétlenül nem következő szegmens megjelenésének meghatározó, s inspiráló szerepe van.

Ezt most bontsuk le technikai gyakorlatokra. Amikor egy mozgástervezési gyakorlatban (lásd: „székes”) logikusan egymásután következő elemeket rögzítünk, az anyag fárasztóvá válik, s érdektelenné. Voltaképpen hiába a jó szándék, ugyanazt látjuk többször, még ha különböző módon való ismétlésben is. Legjellemzőbb példa a gesztustervezés néven használatos feladattípus, amely a normál menetet követi, tehát mozdulatokat rögzítünk, egymásután illesztjük őket, pontosítjuk technikailag és ritmikai szempontból, majd megkeressük a belső íveket, amelyek mentén tagolhatóvá válnak számunkra. Eddig rendben is volnánk. Ezek a gesztusok hétköznapi mozdulatokat jelentenek, kezdve az arc simításától, a ruhánk eligazításán keresztül a szünyog lecsapásáig, szóval bármi lehet, mert ami igazán fontos, ezekben az elemekben még nem tetten érhető. (Ha a mozdulatok logikusak, tehát egymást követő öt gesztusom az arcom birizgálására épül, a hatás leírhatatlan. Az ismétlések ezen formája elviselhetetlen a mozgáskompozíciókban.) Amikor azonban a „mű” elkészült, tehát sajátos belső ritmikai rendszere működni kezd, ezek az egyébként logikátlan elemek életre kelnek egymás mellett, s megtelnek valami különös tartalommal, amitől az embernek az az érzése támad, mintha ez az egész jelentene valamit. Jelent! Itt valóban történik valami, ami egy különös atmoszféra megteremtésével kezd el hatni. Kétségtelen, hogy egy színházi szituáció hosszas keresgélő munkája során kiérett mozgásanyag belső törvényszerűségeinek messze erősebb a hatása, mégis tudunk lehet, hogy a mozgás, csakúgy, mint a zene dramaturgiája egy különös, leginkább a költészet szabadságához hasonló rend szerint működik, s hogy ez alapvetően kell, hogy átalakítsa a mozgásról, s a mozgás színházáról alkotott elképzeléseinket. Az, ami ezekben az egymás után megjelenő motívumokban láthatóvá válik (s itt most már a gesztustervezést is valós értékén tekintve), az azt az érzetet kelti,

mintha az élet különböző időpontban történt jelenetei most váratlanul egymásmellé kerültek volna egy pillanatban. Ezt a gyakorlatok során meglelt tapasztalatunkat a színházi munkánkban a későbbiekben igazoltnak láthatjuk majd.

A mozgásról, mint a színész-játékos létezésének fizikai megjelenéséről nem tudunk a különböző, amúgy mozgással foglalkozó képzési ágak tapasztalatai szerint beszélni, mivel a színpadi mozgás, s különösen a mozgásszínházi forma speciális, a szokástól merőben eltérő módon működik. Minden, ami a színpadon történik, a játzó ember testén jelenik meg, s jelek sorozatán keresztül válik képpé, illetve érzetté számunkra. A látottak, ellentétben a hétköznapi helyzetek véletlenszerű, de legalábbis eseti mozzanataival, itt a végletekig letisztázott, pontosított és hangsúlyossá tett mozdulatokat takarnak. A színész mozgása jel értékű, tehát az általa elvégzett fizikai akció nem szólhat pusztán az esemény megvalósításáról, hanem csupán annak egy átminősített, minden ízében kimunkált megjelenítéséről.

Motívum- és mozgástervezési feladatok

Az önálló, egyedül, illetve párban-csoportosan végzett mozgástervezési gyakorlatok képezik a tematika talán legfontosabb elemét. Az a kreatív munka, amit, bár leggyakrabban vezetői instrukció alapján, de mindenképpen saját képességeik felhasználásával végeznek a növendékek, más módon nem megszerezhető kapcsolatot teremtenek bennük a mozgás világával.

A gyakorlatitípus egyszerű helyzetekben indítandó. Alaphelyzetben nincs másról szó, minthogy a mozdulatokat, amelyeket végzünk, megjegyezzük, s megpróbáljuk a lehető legpontosabban megismételni. Ezen a szinten a feladat memóriagyakorlatnak tűnik, de nem ez a legerősebb eleme. A legnehezebb benne az a döntés, amit ez mozdulat megtartása érdekében hozunk. Sokaknál igen hamar fáradtságot, ellustulást vált ki ez a fajta munka, aminek fő oka, hogy a mozgáselemlről, amelyet rögzítenünk kellene, nem tudjuk eldönteni, jó-e, s egy idő után, amikor nem találjuk magunkat kellően zseniálisnak, s az elemeket, amelyeket kitaláltunk, elég érdekesnek, a feladat elveszti érdekességét. A küszöb, amit át kellene lépnünk, az az alkalmatlanságunkról szóló kis belső monológunk, vagyis, hogy ebben az első fázisban még nem kell gyötörnünk magunkat minőségi kérdések felett, amíg az anyag el nem készül. Az első és legfontosabb szempont, hogy legyen meg, ugyanis a munka fontosabbik része ez után következik. A meglévő mozgásanyagot el kell kezdjük pontosítani úgy, hogy az elemszerű, motívumszerű tagolás összemosódjon, s anyagunk folyamatos lehessen. Amikor az ismétlés már gördülékenyen történik, ismét szét kell szedjük a kombinációt, azaz pontosítanunk kell a belső ritmusról, s íveket kell meghatározunk, amelyek számunkra (s a későbbiekben a néző számára is) tagolják és értelmezhetővé teszik a mozgást.

Ez a megoldás egyben a figyelemvezetési pontokat is jelenti a résztvevő számára, amellyel a mozgásanyagot (táncot) egy támaszt jelentő viszonyrendszerben helyezi el.

Az ívek meghatározása itt még ötletszerű is lehet aszerint, hogy melyek azok a mozdulatelemek, ame-

lyeket egymáshoz tartozónak érzünk, s amelyeket ezért egy lendülettel, s a csak ezeket jellemző stílusban végzünk el.

Tánc

A tánc ebben az értelemben a mozgás legmagasabb fokát jelenti. Azt a szintet, amikor különös tartalommal telítődik, lenyűgöző intenzitásúvá válik, s a néző számára a színész-táncos mozgásával, mozdulatai áradásával kitölti az őt körülvevő teret, s teljes értékűvé válik.

Hagyományos értelemben a színész egyik fő eszköze a tekintete, ezzel jelenít meg a néző számára olykor hihetetlennek tűnő módon teret, állapotot, érzelmeket, vagy viszonyokat, szóval bármit. A mozgásszínész, s általában a mozgás önálló értékű jelenléte esetében a tekintet, amelyet amúgy a szemek képviselnek, a mozgó testrészeire kerül. Az ember szeme-tekintete a legerősebb jelenlétű testrésze. Mozgás közben az intenzív tekintet a mozgást vagy sajátosan karakterizálja, vagy groteszké teszi. A mozgás jelenléte a térben abban a pillanatban lesz plasztikus, s meggyőző, amikor a mozgó testrészek önálló tekintete lesz, és sajátos egyedülvalóságában kezd el élni az őt körülvevő környezetben. A szemek, a valós tekintet állapota ilyenkor a perifériális figyelem esetén gyakorolt helyzetet veszi fel, amely nem az egy pontra koncentrált pozíciót, hanem egy defokuszált, a szélső pontokat figyelemmel kísérő szemtónust jelenti. Abban a pillanatban, amikor a színész-játékos ráérez erre az állapotra, s koncentrációja a mozgó testrészeire, vagy még pontosabban a figyelem vezetésére hivatott mozdulatokra irányul, mozgásának jelenléte meghatározódik, s a térben való terjedése, tehát megjelenése a térben kitágul, szétárad.

Mozgásszínház

A mozgásszínház különleges, egyedi lehetőségekkel bíró színházi forma. Anyagát szabadon választja ki különböző tánc- és mozgástechnikai típusok, a cirkuszművészet, vagy akár a harcművészet tetszőleges ágának technikai elemei közül. Stílusát, illetve a dominánsan megjelenő technikai környezetet az alkotó művész, vagy alkotó közösség szándéka, ízlése, illetve képzettsége határozza meg. Mozgásművészeti értelemben a táncművészet, míg dramatikusan értelemben a színház elvárásai felé közelít. A mozgás jelenléte ebben a műfajban kevésbé esztétizáló, mint a táncban. A működőképesség, az aktivitás, illetve a színházi értelemben vett kifejezőképesség bírnak nagy jelentőséggel.

Alapvetően a figurák (szereplők) belső állapota változásainak, illetve a közöttük fennálló viszonyok, s ezek változásainak megjelenítésére alkalmas a műfaj. Hatását érzéki úton fejti ki. Meghatározóan a befogadó nézői attitűdre apellál, megértéséhez elsősorban a játék folyamatos követése, az abban való elmerülés ad segítséget, szemben az analizáló, az azonnali megfogalmazást sürgető szándékkal.

Ezen előadások többnyire erős színészi-táncos jelenléttel bírnak, a folyamatok tényleges megtörténte, az erőteljes fizikális jelenlét, az időkezelés sajátos volta sűrű szövetű színpadi formát eredményeznek. Térben való elhelyezésük stúdiószínpadi körülményeket kíván, ritka kivételektől eltekintve a leg-

erősebb hatást akkor éri el, ha a nézők közelről láthatják a színészt, s annak a legkisebb rezdülését is. Míg a hagyományos színházi működésben tetten érhető a játék kifelé irányítása, a nézőre gyakorolt hatás folyamatos kontrollja, addig a mozgásszínházban a néző szerepe leginkább a tanú szerepköréhez hasonlítható, azaz szemtanúja, megfigyelője az eseményeknek.

Bár nem kizárt a szöveg jelenléte ezekben az előadásokban, de leggyakrabban szövegen túli, vagy inneni helyzetekben folynak az események, tehát olyan környezetben, ahol a szituáció megjelenítése csupán a mozgás, a gesztus, a csönd eszközeivel közvetíthető. Ennek megfelelően az ilyen típusú alkotások erős távolságot tartanak az ún. némajátéktól is, amelyben a dolgok megtörténte helyett, elsősorban az azokra való utalás jelei láthatóak, többnyire kizárva ezzel a mélyebb értelmezés megjelenésének lehetőségeit.

A színésztől a mozgásszínházi munka ritkán használt képességeket vár el. Az a játékmód, ami ebben a műfajban megtalálható, leginkább a filmszínész munkájára hasonlít, ahol a primer reakció, illetve játékának a színházi gyakorlathoz képest eszköztelen mivolta érvényesül leggyakrabban.

A végtelenségig leponosított mozgásanyag, ami az előadás materiáját jelenti, legtöbbször a rendezőkoreográfus és a társulat közös alkotómunkájának eredményeként születik. Az így keletkezett partitúra, kötöttségei ellenére jelentős szabadságot ad a színész-táncos számára a színpadi munka során. Például a produkció belső ritmusának érzékeny adaptálása jelentős változást, elmozdulást eredményezhet a helyzet súlyozása, vagy akár a viszonyok eltolódása szempontjából is. A mozdulat, a gesztus, az akció előadásról előadásra való újratemetése természetes velejárója ennek a különleges színházi formának.

Kontakt

A Steve Paxton nevével fémjelzett tánctechnikai forma, nevéből adódóan a talajjal, a tárgyi környezettel, a partnerrel tartott kontaktus lehetőségeire épít. A gördülésekből, lendítésekből, futólagos emelésekből, s a testre történő ugrások egyedi módzataiból álló formáció a kortárs technikák talán legmeghatározóbb irányzatát képviseli.

A mozgásszínházban használt technikai környezetből leggyakrabban a kontakt rendszere érhető tetten a különböző alkotók munkáiban. A mozgás-, vagy tánc-, vagy fizikai-színházi társulatok többnyire egyéni arculatot alakítva ki, ezen keresztül közvetítik leginkább a figurák belső állapotát, s a köztük levő viszonyt megjelenítő szándékaikat.

Jelen sorok írója hosszú évek kísérleti-színházi munkájával alakított ki egy egyéni, mára összetéveszthetetlen mozgásszínházi formanyelvet, amely a kontakt technika színházi értékű újragondolása, s különböző tánc- és mozgástípusokkal való ütköztetése révén jött létre. A nyelvezet, amelyet az M Studio egyedülként képvisel az erdélyi színházi- és táncéletben, kivételes lehetőségeket rejt drámai művek mozgásszínházi adaptációjának megalkotásában.

M Studio

Az M Studio 2005-ben alakult meg Sepsiszent-

györgyön, az abban az évben Kolozsváron végzett fiatal színészekből és táncosokból. A Háromszék Táncegyüttes mozgásszínházi műhelyeként létrejött formáció olyan kísérleti munkára szövetkezett, amely a színészi eszköztár lehetséges határait feszegeti, s a mozgás- és táncszínház területén kíván új, formateremtő előadásokat készíteni.

Míg az esetek többségében a műfajjal kísérletező színházak ezt a tevékenységet működésük kiegészítő részeként művelik, addig egy mozgásszínházi társulat számára a folyamatos képzés, az előadásról előadásra újrafogalmazott mozgás-tematika, illetve a folyamatok megjelenítésével kapcsolatos szándékok újragondolása alapvető feladatot jelentenek. Ez a munka megköveteli a színészi jelenlétet, illetve azt az alkotó részvételt, ami a színészt jellemzi a figura felépítése, illetve a viszonyok megformálása során.

A társulat színészei, míg különböző prózai munkák során megélik mesterségük eredendő feladatait is, addig mozgás- és fizikai-színházi előadásaik esetében munkáról munkára új lehetőségét mutatják fel a színház, s a színészet eddig ismeretlen területeinek.

Az M Studio mozgásszínházi előadásai, fennállása első négy évében:

Dokk (Woyzeck), rendező: Uray Péter; A falu (a Háromszék Táncegyüttes és az M Studio közös előadása), rendező: Uray Péter; Éden, rendező-

koreográfus: Gyöngyösi Tamás; Ünnepe

Cirkusz-színház, rendező: Uray Péter; A látogató, rendező-koreográfus: Gyöngyösi Tamás; ESC, rendező: Zakariás Zsolt; Romeo & Julia, rendező: Uray Péter; Törékeny, rendező: Goda Gábor.

A társulat művészei: Bajkó László, Dávid Attila Péter, Fehérvári Péter, Nagy Attila, Nagy Eszter, Polgár Emília, Szekrényes László és vendégművészei: Györgyjakab András (Romeo & Julia), Györgyjakab Enikő (Dokk; A falu), Kubánda Lilla-Tünde (Éden; Ünnepe), Magyarosi Imola (Romeo & Julia), Pál-Ferenczi Gyöngyi (Dokk), Téglás István (Dokk).
Művészeti vezető: Uray Péter

URAY PÉTER

Az erdélyi táncfolklorisztikai filmek keletkezéstörténete és kritikai áttekintése a kezdetektől 1963-ig

Most, hogy „a halva született harmadik ikertestvér” (Könczei 2008), azaz az erdélyi intézményes keretek között működő néptánc kutatás újraszületni látszik, szükség van bizonyos számvetésre, az eddigi eredmények kritikai áttekintésére, hogy a jövőbeli feladatok még pontosabban megfogalmazódhassanak. Rövid előadásommal abban szeretnék segíteni, hogy a kolozsvári néprajzi tanszék, a táncfolklórral is foglalkozó romániai intézetek és a leendő néptáncoktatókat/táncosokat is képző művészeti egyetem megfelelő képet kaphasson a Magyarországon végzett korai erdélyi táncfolklorisztikai filmezés történetéről, mélységéről és tudomány-politikai hátteréről.

A második világháború után megindult intézményes magyar néptánc kutatás mindig is kiemelt jelentőséget tulajdonított az erdélyi táncfolklórnak. Korán kialakult az az elképzelés, hogy e terület néptáncainak ismerete nélkül hiányozni fog az a művelődés- és tánc történeti láncszem, amely mind a Kárpát-medencei, mind az európai folklórtáncok

fejlődéstörténetének a megértéséhez elengedhetetlenül szükséges (Martin 1970–72. 220.) De a Néptudományi-, majd a Népművészeti Intézet munkatársainak nem voltak olyan jelentőségű kutatókat felvonultató erdélyi tánckutató kollegáik, mint a Faragó József és Jagamas János fémjelezte szöveg- és zene-folklór kutatásnak. Ezenkívül ebben az időszakban a tudományos intézmények között sem volt oly mértékű kapcsolat, hogy az a kutatást jelentős mértékben előre mozdította volna. Így a magyar kutatók kényszerűen informális keretek között próbálták az erdélyi táncokat rögzíteni, illetve megkeresni azokat a helyi segítőköt, kik terepismeretükkel, kapcsolatrendszerükkel segíteni tudták őket.

Az erdélyi hagyományos táncok filmes gyűjtése a 20. század derekán indult meg, amikor az 1940-es politikai változások következtében több erdélyi falu is csatlakozott az ún. Gyöngyösbokrétás mozgalomhoz (Pálfi 1970. 140.)

A Gyöngyösbokrétás mozgalomban részvevő erdélyi falvak

Falu	Aldialektus	Szervező	Időpont	Műsor
Csikmenaság	Székelység	Adorján Áron kereskedő	1941	Csúrdöngölő, népi játékok
Csikszenttamás	Székelység		1941	Csúrdöngölő
Gyimesközéplak	Gyimes		1942	Leányrablás, játékok
Inaktelke	Kalotaszeg	Kalló János bíró	1941 1943	Tejbemérés, legényes Kapuzás
Kalotaszentkirály	Kalotaszeg		1941 1942	Kántálás, fonó Legényes, karolás
Kecsetkisfalud	Székelység	Kiss István lelkész	1942	Csúrdöngölő
Kide	Mezőség		1942	Csúrdöngölő
Lövete	Székelység		1942	Karácsony bokréta: betlehemes
Nádasdaróc	Kalotaszeg		1941, 1943	Menyasszonytánc, legényes
Szék	Mezőség	Mihály Károly lelkész	1941, 1942- 43	Lassú, legényes, tempótánc Lassú és szapora tempó
Szentgerice	Székelység	Bíró Izsák lelkész	1942, 1943	Maszkurások, csúrdöngölő, tüvegéstánc

Forrás: Pálfi 1970

Ezen csoportok budapesti bemutatói hívták fel a kutatás figyelmét a Kárpát-medencei néptáncokra, illetve azoknak filmen való rögzítésének fontosságára. Gönyey Sándor a magyar néprajzi filmezés egyik úttörője sok esetben ezeket falvakat kereste fel táncfilmezés céljából (K. Kovács 1956. 324.) Ennek ellenére a néprajzos-néptáncos filmes gyűjtések gyakorlatilag még nem érintették ezt a területet. Kivételként, csak az 1941. augusztus 18-án, Molnár Istvánval közösen készített inaktelki filmet lehet említeni.

Az erdélyi származású Molnár is leginkább a gyöngyösbokrétás falvakat kereste fel, de a kalotaszegi Nádas-mentén mondhatni szisztematikus gyűjtőmunkát végzett (Molnár 1947. 343–391; 399–401; 413–418; 423–435.) Ezt bizonyítják a Magyarvistán, Mérán, Türen, Jegenyén és Inaktelkén készített táncfilmjei. A kor akkori – egy civil számára is elérhető – technikai lehetőségeit szinte maradéktalanul kihasználva filmezte a helyi táncokat. Az ún. rugós-kamerával rögzített rövid táncrészleteket, fonográf hengerre felvett zenei felvételek egészítették ki, de ezek nem tekinthetők a táncok kísérőzenéjének, mert nem a táncfelvétellel egy időben készültek, hanem a filmezés után. (Így fordulhatott elő az a hiba,

hogy a magyarvistai legényes közlésénél az egyik dallam nem legényes, hanem verbunk.) A gyűjtő a táncosok neveit és a gyűjtés körülményeit is feljegyezte, de a már anekdotaként emlegetett Mátyás István Mundruc esetében, eltévesztette a táncos keresztnevét. Molnár az 1947-ben megjelent Magyar táncagyományok c. könyvében szöveges táncleírásban közli erdélyi táncfilmjeinek zömét. A Balogh Ferenc hegedűművész lejegyezte kísérőzene alapos vizsgálatának hiánya, valamint a rugós-gép sebességigadozása miatt a közreadott motívumok ritmikailag sok esetben tévesen lettek értelmezve, de ez semmit sem von le a kötet érdemeiből, annál is inkább, mert ez volt első olyan táncfolklorisztikai mű, amelyben a jellegzetes mozdulatokat illusztráló ábrák a filmről lettek berajzolva, valamint a táncfolyamatok beazonosíthatók. Az mindenesetre megnyugtató, hogy e filmek egy példánya a gyűjtő magántulajdonából a MTA Zenetudományi Intézetének Néptánc Archivumába kerültek.

Molnár István által készített filmek

Ft.sz.	Falu	Megye	Gyűjtő	Időpont	Felv.helye	/jellege	Hossz.
8,00	Magyarvista	Kolozs	M. I.	1941. X. 12.		részl.	15
9,00	Csikszenttamás	Csík	M. I.	1941.VIII.18.		részl.	6
10,00	Csikszenttamás	Csík	M. I.	1941.VIII.18.	Bp.	részl.	35
11,00	Csikpálfalva	Csík	M. I.	1941. X. 5.		részl.	20
12,00	Szentegyházásfalud	Udvarhely	M. I.	1941. X. 20.		részl.	25
13,00	Inaktelke	Kolozs	M. I., G. S.	1941.VIII.20.	Bp.	részl.	60
15,00	Lőrincréve	Alsó-Fehér	M. I.	1943	Érd	részl.	23
17,00	Jegenye	Kolozs	M. I.	1944. I. 15.		részl.	10
18,00	Türe	Kolozs	M. I.	1941		részl.	20
19,00	Gyimesközéplak	Csík	M. I.	1941. X. 17.		részl.	25
20,00	Méra	Kolozs	M. I.	1941. X. 12.		részl.	15

Sajnos ez nem mondható el az Erdélyi Tudományos Intézet és a kolozsvári egyetem Néprajz tan-
széke néptáncokra is kiterjedő filmjeivel kapcsolat-
ban. A Keszi Kovács László által többek között
Kolozsborsán, Magyarfodorházán, Bodonkúton, Ki-

dén készített filmek Budapest ostroma után egy pin-
cében tönkrementek (K. Kovács 1956. 325.)

Az 1953-as bukaresti VIT-en rögzített györgyfalvi
együttes táncai igen értékes korai dokumentumai e
mezőségi falu hagyományának.

Ft. szám	Falu	Megye	Gyűjtő	Időpont	Felv. helye / jellege	Zene	Hossz.
304,02	Kolozsvár	Kolozs	A. K., L. D.	1953. VIII. 7.	Bukarest	részl. néma/ hang- felv. nélkül	300
304,03	Székelyvarság	Udvarhely	A. K., L. D.	1953. VIII. 7.	Bukarest	részl. néma/ hang- felv. nélkül	300
425,00	Györgyfalva	Kolozs	R. M.	1953. VIII. 18.	Bukarest	részl. néma/ hang- felv. nélkül	90

1947-ben a Néptudományi Intézetben megalaki-
tott Magyar Táncműködőkörrel szembe fordított célja volt a
Magyarországra áttelepített bukovinai székelyek
táncművészetének monografikus jellegű feldolgozása.
A Belényessy Márta, K. Kovács László, Szentpál Ol-
ga és Vargyas Lajos készítette filmek a munkakö-
zösség felszámolása után az Egyetemi Néprajzi In-
tézetbe, illetve egy példányuk a ZTI néptánc archívu-
mába kerültek. A táncok zenekíséretéről nincs tudomá-
sunk, valószínű, hogy Vargyas Lajos csak hely-
színi lejegyzéseket végzett. Morvay Péter 1949-es
beszámolójában (Morvay 1949. 391–392.) már befe-
jezettnak tekintette a monográfiát, pedig annak csak
egy része látott napvilágot, az is jóval később.
Belényessy Márta csak 1958-ban jelentette meg a
Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél című, máig
is elévülhetetlen érdemeket szerzett könyvét, mely-
ben a bukovinai székelyek táncéletét társadalmi-tör-

ténelmi keretek közé ágyazva arra keresett válaszo-
kat, hogy milyen kulturális jelenségeket hoztak ma-
gukkal a bukovinai székelyek (Belényessy 1958).
Ezek közül melyek alakultak ki belső fejlődés által,
s miket vettek át a szomszéd népektől, azaz miként
befolyásolta mindezeket a sokféle vándorlás, földraj-
zi környezetváltozás. Habár a kutató módszere szí-
gorúan történeti, mindig a társadalmi összefüggése-
ket kereste. A társadalmi szerkezet egészének meg-
nyilvánulásaként értékelte a tánc szerepét, így látás-
módja minden esetben funkcionális szemléletű volt.
Belényessy nem volt táncfolklorista, kutatási területe
az agrártörténet és néprajz határán mozgott, ennek
ellenére műve mintája lehetne további, hasonló jelle-
gű munkáknak. A monográfia folytatásának tekintett
zenei és táncelemző részeket Vargyas Lajos és
Szentpál Olga nem írta meg.

Áttelepített kompakt népcsoportok

Ft. sz.	Falu	Megye	Gyűjtő	Idő- pont	A felv. funkciója	A felv. jellege	Zene	Hossz	Egyéb
30,01	Kéty-Ha- dikfalva	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	50	
30,02	Kisdorog	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	26	
30,03	Hidas	Baranya	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	50	
31,01	Majos-Is- tensegíts	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	70	
31,02	Kéty-Ha- dikfalva	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	20	
32,01	Bonyhád	Tolna	B. M., K. K. L., Sz. O., V. L.	1948	egyéb, megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	10	
32,02	Majos- Istensegíts	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	50	
32,03	Bátaszék- Józseffalva	Tolna	BMKKL SzO, VL	1948	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	15	
172,01	Istensegíts- Egyházas- kozá	Baranya	MGy, LE MP, BP. K. Gy.,	1952. III. 14.	megr. felv.	részl.		93	AP 507- 512
314,10	Egyházas- kozá	Tolna	LE, MGy MP, KGy	1952. III. 15.	megr. felv.	részl.		150	AP 507-12
314,20	Szárász	Baranya	MP, KGy	1952. III. 15.	megr. felv.	részl.		150	AP 507-12
391,00	Izmény, betlehemes	Tolna	P. E.,	1958	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	180	AP 5527-9

A Néptudományi Intézet feloszlata után a gyűjtőmunka folytatását már az 1951-ben megalakult Népművészeti Intézet vette át. Itt helyezkedett el az a fiatal táncfolklorista generáció (Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Halmos István, Martin György, Pesovár Ferenc és Pesovár Ernő), amely az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán sajátította el a néprajz, a muzeológia, a nyelvészet és a történelem legfontosabb ismereteit. A kezdeti nehézségeket legyőzve 1954-55-re a néptánc kutatás annyira megerősödött, hogy az Intézet Néprajzi Osztályán belül Pesovár Ernő vezetésével önálló Néptáncutató Munkaközösséget hoztak létre, amelynek eleinte legfontosabb célja a táncutató munka korszerű módszerének és szemléletének kialakítása volt. A munkaközösség egységes gyűjtési és kutatási terv szerint dolgozott: az egyéni kutatási területeken túl a nagyobb arányú munkákat közös vállalkozásként próbálták megvalósítani. Ezek között első helyet foglalt el egy-egy vidék (Rábaköz), megye (Somogy, Szabolcs-Szatmár) vagy etnikai csoport táncainak, táncéleteinek feltárása, rendszerezése (Morvay–Pesovár 1954; Martin–Pesovár 1958.) Elsősorban egy-egy vidék tánc kultúrájának, teljes keresztmetszetének megrajzolásra törekedtek, amibe beletartozott a tánc típusok szerinti csoportosítás, általános érvényű tanulságok leszűrése, a táncok funkciójának, és történeti alakulásuknak nyomon követése.

A kutatómunkát minden esetben megelőzte a vidékre vonatkozó korábbi ismeretanyag (gyűjtések, irodalom) áttanulmányozása és a gyűjtés előkészítése, amit kiegészített a nagyobb területeket átfogó felderítő-gyűjtés. Az így kapott kép alapján jelölték ki a területen azokat a kutatópontokat, helységeket, ahol mélyfúrás-szerű, alaposabb gyűjtéseket végeztek, szem előtt tartva, hogy a vidék minden jellemző területe képviselve legyen, a terület tánc kultúrájának minden színéből és rétegéből megragadhatók a jellemző vonásokat. A tánc- és zenefolklorista megfelelő előkészítő gyűjtéseit egy-egy komplex kutatóbrigád kiszállása fejezte be, amiben már részt vett még egy vagy két filmoperátor és egy magnetofonkezelő, megfelelő technikai felszereléssel. (Természetesen ez csak lett volna az ideális állapot; mert sokszor a táncfolklorista maga végezte az operatóri munkát, telepés magnetofon és villanyáram hiányában pedig magnetofont nem tudták használni.)

A táncok filmrevételekor arra törekedtek, hogy ha már „hangosítani” nem tudják a keskenyfilmre felvett táncokat, az ún. beütéses módszert alkalmazásával legalább az otthoni feldolgozó munkában, a filmről

való lejegyzés során meg tudják valósítani az eredeti szinkront.

A következő szempontok alapján próbálták egy-egy falu táncait megörökíteni: filmre vették a különböző generációkhoz tartozó táncosok, átlagos és kiemelkedő táncgyéniségek táncait. Egy-egy táncost esetleg két-három ízben is megörökítettek. Ha a gyűjtött anyag tudományos feldolgozása során rendszerint még a munkaközben felmerülő problémák tisztázása megkívánta, akkor utólagos gyűjtéseket végeztek.

Míg a gyűjtőmunka során a munkaközösség minden egyes tagja általános, mindenre kiterjedő, monografikus jellegű gyűjtést végzett, a tudományos feldolgozás megosztva, egy-egy szűkebb témakörre (tánc típusra) korlátozva történt. (Pesovár 1955. 312–313.)

A fentebb ismertetett munkamódszer kifinomodásával mind technikailag, mind szakmailag egyre jobb minőségű filmeket tudtak készíteni a Népművészeti Intézet táncutató munkatársai. Sajnos az akkori politikai helyzet megakadályozta őket abban, hogy Erdélyben minden tekintetben szisztematikus táncgyűjtést tudjanak végezni.

Csak illusztrálás céljából említem meg, hogy az 1954-58 között végzett Szabolcs-Szatmár megyei táncutató munka során a Néptáncutató munkaközösség mintegy 90 helységben végzett szöveges gyűjtést és 80 helységben készített filmfelvételt, 680 adatközlőtől kb. 1000 táncot rögzítettek 11000 méter filmen. A szöveges gyűjtés eredményeként kb. 12000 adat, illetve rövidebb-hosszabb leírás állt rendelkezésükre a táncéletről, táncokról. 4000 táncfényképfelvételt készítettek, a magnetofonra felvett, vagy helyszínen lejegyzett táncdallamok száma: kb. 1200 volt (Martin–Pesovár 1958. 424.)

A Népművészeti Intézet táncutatóinak Erdélyben végzett kutatómunkáját tematikailag három csoportban lehetne sorolni: (Az erdélyi férfítáncokra vonatkozó adatokat lásd Martin 1981.)

a) Martin Györgyék igyekeztek a Magyarországra áttelepült kisebb csoportokat, táncos egyéniségeket megtalálni, táncokról megfelelő minőségű filmeket készíteni. Egyik ilyen kiemelkedő táncos egyénisége volt ennek a csoportnak a lőrincrévi születésű Karsai Zsigmond, Karsai–Martin 1989. 7–12.), de nem szabad megfeledkeznünk a Budajenőre és Telkire telepített gyergyóditróiakról és csíkdánfalviakról sem.

Áttelepült kisebb csoport, vagy egyének

Ft. sz.	Falu	Megye	Gyűjtő	Időpont	A felv. funkciója	A felv. jellege	Zene	Hossz.	Egyéb
153,01	Széplak/Pu sztamizse Szolnok m/ Gyergyódit ró/Budaje- nő p/m/	Kis- Kükül- lő	K. E.	1952. III. 15.	idegenben megr. felv./ Jászberény megrend. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül néma/ hangfelv. nélkül	35	
180,01		Csík	J. I., P. E., E. K., A. T.,	1952. VIII. 20.		részl.		150	

180,02	Csikdánfalva/Budajenő p/m/ Gyergyóremete /Telki p/m/	Csik	J. I., P. E., E. K., 1952. VIII. 20.	A. T.,	megrend. felv.	részl.	néma/hangfelv. nélkül	150-	
180,03	Csikdánfalva/Budajenő p/m/ Gyergyóditró/Budajenő p/m/	Csik	J. I., P. E., E. K., 1952. VIII. 20.	A. T.,	megrend. felv.	részl.	néma/hangfelv. nélkül	150-	
194,01	Marosgyarós/Bonyhád t/m/	Maros-Torda	1954. V.		idegenben megr.felv./Bp.	részl.	néma/hangfelv. nélkül	30-	
194,02	Lőrincréve -Pécel	Csik	K. P. 1953		idegenben megr.felv./Bp.	részl.	néma/hangfelv. nélkül	30-	
221,00	Gyergyóditró-Budajenő	Csik-Pest	1955		megr. felv.	részl.	néma/hangfelv. nélkül	55	
224,00	Marosbogat	Torda-Aranyos	B. J., M. Gy., P. E., P. F. 1958		idegenben megr. felv. /Bp.	részl.	néma/ jelölt szinkr.	290	AP 10276-7 Tit: 71 Tit: 78-9
312,00	Árapatak-Kunszentmiklós	Háromszék	M. Gy., P. F., B. E., M. L. 1959. III. 30.		megr. felv.	részl.	néma/ jelölt szinkr.	236-	AP 10256-61
415,02	Lőrincréve	Alsó-Fehér	M. Gy. LÁ 1959		megr. felv.	telj. foly.		185	Tit: 168
432,00	Makfalva	Maros-Torda	B. J., E. L., F. K., 1960. VI. 12		idegenben megr.felv./Bp.	telj. foly.	néma/ jelölt szinkr.	210-	Mgt.1616 Tit93, 97
459,01	Szék	Szolnok-Doboka	V. Gy., 1960		idegenben megr.felv./Debrecen	részl.	néma/hangfelv. nélkül	31	

b) Ha egy-egy erdélyi táncos turistaként, vagy rokonlátogatásban Magyarországon járt, akkor a magyarországi kutatók rögtön kihasználták a lehetőséget, hogy egy frekventált helyen tánc- és zenegyűjtést végezzenek. (Martin 1984. 186–187.) Karsai Zsigmond Maros–Küküllő vidéki rokonairól, a mérai és inaktelki táncosokról készült filmek emelkednek ki ebből a sorból.

Turistaként Magyarországon járt táncosokról készült felvételek

459,2	Korond	Udvarhely	M.Gy., BJ, EL, F. K. 1960. VI. 12.		idegenben megr. felv./Bp.	teljes folyamat	néma/ jelölt szinkronnal	210	Mgt.1616
459,3	Farkaslaka	Udvarhely	M.Gy., BJ, EL, F. K. 1960. VI. 12.		idegenben megr.felv./Bp.	teljes	néma/ jelölt szinkronnal	210	Mgt.1616
500	Jobbágytelke	Maros-Torda	N.F., NF-né, M. Gy. 1962. IV. 20.		idegenben megr. felv. /Bp.	részl.	néma/ mag-nós szinkr.	90	Tit. 284-7
501	Korond-Pálpataka	Udvarhely	M.Gy., B. J., 1962. IV. 8.		idegenben megr. felv. /Bp.	részl.	néma/ mag-nós szinkronnal	75	
502	Csikdánfalva	Csik	N. F. 1962. IV. 8.		megr. felv.	részl.	néma/ mag-nós szinkr.	38	

524	Korond	Udvar hely	M.Gy., 1963.	idegenben				82	
525	Lőrincréve	Alsó-Fehér	L. Á., 1963.	megr.felv.	részl.			50	Tit 1093-4
529	Méra/I-naktelke	Kolozs	M.Gy., 1963.	idegenben	telj. foly.	néma/ hangfelv. nélkül		270	Tit 217,565-6, 621-3
532	Korond	Udvar hely	M.Gy., 1963.	idegenben	telj. foly.	néma/ play-back szinkr.		57	

c/. 1956-ban egy rövid periódusra, majd az 1960-as évek elejétől kezdve folyamatosan kezdett a politikai szigor annyira enyhült, hogy egy-egy magyarországi kutató, vagy szűk csoport, ha nem is hivatalosan, de turistaként megfordulhatott Erdélyben. Ezen utak közé soroljuk Martin Györgyék és Karsai Zsigmondék kutatóútját 1956-ból, valamint a

hatvanas évek elejétől kezdve további gyűjtők fordultak meg Romániában néptáncok filmezése céljából. (Martin 1984.186.; Andrásfalvy 1993. 45–47.; Kallós 1963. 49–51.) Mondani sem kell, hogy ezek a kutatók eléggé ad hoc jellegűek voltak, de ez szakmai értékükből mit sem von le.

Turistaként Erdélyben járt magyar kutatók által készített felvételek

Ft. sz.	Falu	Megye	Gyűjtő	Időpont	A felvétel funkciója	A felv. jellege	Zene	Hossz	Egyéb
366,01	Lőrincréve	Alsó-Fehér	F. K., K. Zs.	1956	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	70	
366,02	Csombord	Alsó-Fehér	F. K., K. Zs.	1956	megr. felv.	részletek	néma/ hangfelv. nélkül	70	
366,03	Magyarbecse	Alsó-Fehér	F. K., K. Zs.	1956	megr. felv.	12	néma/ hangfelv. nélkül	70	
366,04	Torockó	Alsó-Fehér	F. K., K. Zs.	1956	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	70	
393,00	Györgyfalva	Kolozs	M.Gy., PE, PF P. J.M.	1956. IX. 20.	megr. felv.		néma/ jelölt szinkronnal	93	AP 5565 Tit 76
394,00	Magyarvista	Kolozs	M.Gy., P. E., D. I.	1956. IX. 16.	funkc. felv., megr. felv.		néma/ jelölt szinkronnal	26	AP 5566 -72 Tit60 Mot.724 6-9266
395,00	Ny. magyarós	Maros-Torda	M.Gy., P. F.	1956. IX. 16.	megr. felv. /összeáll.	teljes		60	FT697 TIT59
495,00	Válaszút	Kolozs	KZAB MGy P. F.	1961. X. 12.	megr. felv.	teljes	néma/ magnós szinkronnal	210	AP 4162 5 Ti 134, 215,540-1
496,00	Méra	Kolozs	KZAB MGy P. F.	1961. X. 13.	megr. felv.	teljes	néma/ magnós szinkronnal	90	AP 4167 71Tit167 531, 706
498,02	Erdősza-káll	Maros-Torda	N. F.	1961. XII. 13.	román összeáll.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	120	Tit: 225-7
503,00	Gyimesfelsőlok	Csik	K. Z. P. F., M. Gy.	1962. V. 1	megrendezett felvétel	részl.	néma/ magnós szinkronnal	90	AP 5183 -6, 5242-4 Tit146-7, 224
504,01	Gyimesközéplök	Csik	K. Z., A. B. M.Gy., P. F.	1962. V. 1.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	133	AP 5187 -97,5202 -6, 7363-4 Tit 143
								583	-165,581
504,02	Gyimesfelsőlok	Csik	KZAB MGy P. F.	1962. V. 1.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	133	AP 5187 -97,5202-6,7363-4

505,01	Méra	Kolozs	K. Z., A. B. M.Gy., P. F.	1962. V. 1	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	38	AP 5212, 7332-3, 7358 Tit: 703-5
505,02	Magyar- vista	Kolozs	K.Z., A.B. M.Gy. P. F.	1962. V. 1.	idegenben megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	38	AP 5212, 7332-3, 7358 Tit: 239, 412
506,00	Válaszút	Kolozs	KZAB MGy P. F.	1962. V. 6.	megr. felv.	teljes	néma/ magnós szinkronnal	180	AP 5209-11
507,00	Bonc- hida	Kolozs	KZAB MGy P. F.	1962. V. 7.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	46	AP 5211-12
508,00	Fekete- lak	Szol- nok- Dobo- ka	K. Z., A. B. M.Gy., P. F.	1962. V. 9.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	67	Mg 4001 Tit: 218, 228 -34, 241-2
509	Magyar- szovát	Kolozs	KZAB MGy P. F.	1962. V. 13.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	85	AP 5520 -3, 7354- 7 Tit 879
512	Méra	Kolozs	BJ, Bö J, VáL	1962. VIII. 21.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	90	AP 6395-7
513,01	Bogártel- ke	Kolozs	B. J., Bö J., Vá. L.	1962. VIII. 22.	megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	32	Mgt.. 1537 Tit: 216, 344
513,02	Szucság	Kolozs	B J., Bö J., Vá. L..	1962. VIII. 22	idegenben megr. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	32	Mgt.. 1537
514	Szék	Szol- nok- Doboka	B J., Bö J., Vá. L.	1962. VIII. 26.	funkc. felv.	részl.	néma/ magnós szinkronnal	117	AP 7233-4
515	Lozsád	Hu- nyad	Vá. L., Bö. J.	1962. VIII. 12	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	22	
516	Korond	Udvar hely	V. R., H S., Sz. D.	1962. VIII. 1.	idegenben megr. felv./ Mvásárhely	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	27	
517,	Marossár- patak	Maros- Torda	HS,V R,VR- né,LL.	1962. VIII. 3.	idegenben megr.felv./ Mvásárhely	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	31	
518	Mező- panit	Maros- Torda	HS,VR, VR-né	1962. VIII. 4.	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	15	
519	Magyar- ózd	Alsó- Fehér	Sz. D., VR, V. R-né,	1962. VIII. 5	funkc. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	30	Vasárna- pi nyári tánc
520	Nyáradse- lye	Maros- Torda	HS,LL VR, V. R-né	1962. VIII. 7	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	70	
521	Inaktelke	Kolozs	VR, V. R-né	1962. VIII. 12	funkc. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	50	Tit422-2, 497,499
522	Lőrincré- ve	Alsó- Fehér	K. Zs.,	1963. I. 20	megr. felv.	részl.	néma/ hangfelv. nélkül	30	Házimu- latás.

Ilyen előzmények után elérkezett az 1963-as esztendő, mikor a két Tudományos Akadémia meg-
egyezése alapján Martin György már hivatalosan is
kimehetett Romániába erdélyi néptáncokat gyűjteni.

Mindezen eredmények alapján sorolhatta Martin
György az 1965-ös beszámolójában, az erdélyi tánc-

folklórt a részlegesen kutatott területek közé, ame-
lyekről meglehetősen bő anyag állt rendelkezésre,
de a kutatópontok aránytalan megoszlása miatt nem
rendelkeztek megfelelő ismeretekkel a teljes kép
kialakításához. (Martin 1965. 255.)

Végezetül egy igen tanulságos példát szeretnék

említeni arra, hogy a véletlen a mai napig is élénk sodorhat igen értékes dokumentumokat, amelyek a Kárpát-medencei és azon belül az erdélyi táncfolklór gazdagságát bizonyítják

Lugossy Emma a magyar tánc kutatás és a Lábán kinetográfia bevezetésének egyik korai úttörője a Néptudományi Intézet Magyar táncmunkaközössége és a MTA Népzene kutató Csoportjának a megbízásából végzett filmes táncgyűjtéseket 1947-1956 között. Az ő nevéhez fűződik például a Gönyey Sándorral közösen publikált, első Lábán kinetográfiával megjelentetett magyar táncfolklórisztikai könyv. (Lugossy-Gönyey 1947.) Lugossy 1954-ben adta ki a Zeneműkiadónál a 39 verbunktánc c. munkáját. (Lugossy 1954.) Az utolsó két tánc adatközlője a szerző szerint a kalotaszegi Magyarokiskapuson született Varga István. E kötet nem kapott túl nagy szakmai figyelmet. Annál inkább a Lugossy fő művének tekintett, a Magyar Népzene Tára III/B kötetében megjelenő Táncok rendje c. fejezet, amely Martinék erős rosszallását váltotta ki. (Martin 1984. 185.) Bár kritikájuk (Lányi-Martin-Pesovár 2006. 49-55.) akkor nyilvánosan nem látott napvilágot, mindenesetre megrontotta a viszonyt a régebbi kutató generációhoz tartozó Lugossy és Martinék között. Így a kutató haláláig nem bocsátotta a nemzeti táncarchívum rendelkezésére táncfilmjeit. (Halála után pedig fia nehezítette meg az anyag megfelelő kezébe kerülését.) A meglehetősen rosszul kezelt hagyaték csak 2007-ben került a MTA Zenetudományi Intézetének Néptánc archívumába. A filmek általános felmérésekor került a kezembe egy felvétel, amiről meglehetősen keveset tudunk. Az elsőre feltűnt, hogy e kiváló kalotaszegi táncos rögtönzéseit tartalmazó film táncai erősen hasonlítanak Varga István publikált táncmotívumaira, azaz mindenképpen a közzölt tánc alapanyagának kell tekintenünk. A könyv táncközléseket kísérő információi (táncosok neve, táncnevek, dallamok) viszont – eddigi ismereteim szerint – koránt sem megbízhatóak. A 39 verbunktánc nyomdai kézírata csak annyiban segített, hogy ott még kézírással be volt írva, hogy a táncos Budapestre átköltözött telepés. A 2009 júliusában, Magyarokiskapuson végzett helyszíni terepmunkám során sikerült kideríteni, hogy Varga István „Csontos” 1924-ben született, s legénykorában a szomszédos Nadasdarócon cselédeskedett. 1944-ben, amikor a II világháború frontja elérte faluját, több falubeli katonatársával Magyarországra szökött. Hogy itt milyen körülmények között készítették táncáról filmfelvételt, és azon milyen katonai egyenruhát visel, további kutatásokat igényel.

Amit a film alapján mindenképpen megállapíthatunk: táncosunk rendkívül virtuózan, nagy lendülettel, táncos tudásának tökéletes megfogalmazásával járja a Nadas-menti legényesekből jól ismert motívumokat, táncszakaszokat. Lugossy – a Martinék által is kritizált (Lányi-Martin-Pesovár 2006. 2-3.) – az improvizált táncok törvényszerűségeit figyelmen kívül hagyó szemléletmódja viszont rányomja bélyegét a filmfelvételekre. Alig hagyta a táncost alkotói teljességében kibontakozni, hamarabb leállította a kamerát, mint ahogy az indokolt lett volna. (A rugós-gép képes lett volna majdnem 40 másodperces táncrészlet rögzítésére is.) Valószínű, hogy a gyűjtő korábban látott és megbeszélte motívumokra volt csak kíváncsi,

s mikor ezek ismétlésén túllépve szakaszokban kezdett el gondolkodni a táncos, leállította a kamerát.

„Csontos” Varga István táncáról nem készülhetek további felvételek, mert a rokonok szerint, az 1940-es évek végén Dél-Amerikába emigrált.

Végezetül már csak hipotetikusán tehetjük fel a kérdést: vajon, ha e kiváló táncos itthon marad és a néptánc kutatás alaposabb, és részletesebb felvételeket készíthetett volna táncrögtönzéseiről, mennyivel lenne teljesebb a táncfolklórisztika kalotaszegi Kapus-völgyéről kialakított mai ismerete? Azt hiszem, sokkal többet tudnánk.

A táblázatokban feltüntetett gyűjtők monogramjainak feloldása:

A. B. = Andrásfalvy Bertalan, A. K. = Aszalós Károly, A. T. = Albán Tünde, B. E. = Berkes Eszter, B. J. = Borbély Jolán, B. M. = Belényessy Márta, B. P. = Balla Péter, B. S. = Bodnár Sándor, B. Zs. = Bene Zsuzsa, Bö. J. = Böröcz Júlia, D. I. = Domokos István, E. K. = Erdős Kamill, E. L. = Eröss László, F. K. = Falvai Károly, G. S. = Gönyey Sándor, H. S. = Haáz Sándor, J. I. = Jakab Ilona, K. E. = Kaposi Edit, K. Gy. = Kertész Gyula, K. K. L. = Keszi Kovács László, K. P. = Kisgyörgy Pál, K. M. = Kiss Márta, K. Z. = Kallós Zoltán, K. Zs. = Karsai Zsigmond, L. Á. = Lányi Ágoston, L. D. = Létai Dezső, L. E. = Lugossy Emma, L. L. = Lőrincz Lajos, M. Gy. = Martin György, M. I. = Molnár István, M. L. = Maác László, M. P. = Morvai Péter, N. F. = Novák Ferenc, N. F.-né = Novák Ferencné, P. E. = Pesovár Ernő, P. F. = Pesovár Ferenc, P. J. M. = P. Jámor Márta, R. M. = Rábai Miklós, Sz. D. = Székely Dénes, Sz. O. = Szentpál Olga, V. Gy. = Varga Gyula, V. L. = Vargyas Lajos, V. R. = Végvári Rezső, V. R.-né = Végvári Rezsőné, Vá. L. = Vásárhelyi László

Irodalomjegyzék

Andrásfalvy Bertalan 1993: Visszatekintés az 1950-es és 60-as évek néptáncgyűjtéseire. In Felföldi László (szerk.): Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára. Bp., Magyar Művelődési Intézet 1993. 41–47.

Belényessy Márta 1958: Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél. Bp., Akadémiai Kiadó, 1958. 162.

Kallós Zoltán 1993: Visszaemlékezés az első közös erdélyi gyűjtőutakra. In Felföldi László (szerk.): Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára. Bp., Magyar művelődési Intézet 1993. 49–55.

Karsai Zsigmond – Martin György 1989: Lőrincréve táncélete és táncai. Bp., Zenetudományi Intézet 1989. 323.

K. Kovács László 1956: Néprajzi filmezések Magyarországon. Néprajzi Értesítő 1956. 314–326.

Könczei Csilla 2008: A halva született harmadik ikertestvér. Nyilvános beszéd a nemlétező romániai magyar tánc kutatásról a hatvanas-nyolcvanas években. In Jakab Albert Zsolt–Keszeg Vilmos–Szabó Á. Töhötöm (szerk.): Kultúrakutatások és értelmezések. Kriza Könyvek 32. Kolozsvár, BBTE Néprajzi és Antropológiai Tanszék és a Kriza János Néprajzi Társaság 2008. 145–156.

Lányi Ágoston–Martin György–Pesovár Ernő 2006: Lugossy Emma: A táncok rendje. In Felföldi László–Karácsony Zoltán (szerk.): Magyar táncfolklórisztikai szöveggyűjtemény II/A, Bp., Gondolat Kiadó–Európai Folklór Intézet 2006.

Lugossy Emma 1954: 39 verbunktánc, Bp., Zeneműkiadó 1954. 142.

Lugossy Emma–Gönyey Sándor 1947: Magyar népi táncok I., Bp., Székesfővárosi és Művészeti Intézet 1947.

Martin György:

1965: Beszámoló a Népművészeti és Népművelési Intézetben végzett tánckutató munka eredményeiről, *Ethnographia* LXXVI(1965) 251–259.

1970–72: Magyar táncípusok és táncdialektusok. Bp. Népművelési Propaganda Iroda 1970–1972. 266. + kotta és táncírás mellékletek.

1981: Az erdélyi férfítáncok kutatása. *Zenatudományi Dolgozatok* 1981. 173–190.

1984: Emlékeim Kodályról. *Zenatudományi Dolgozatok* 1984. 185–191.

Martin György–Pesovár Ernő 1958: A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánckutató munka eredménye. *Ethnographia* LXIX(1958) 424–436.

Molnár István 1947: Magyar táncchagyományok. Bp., Ma-

gyar Élet kiadása 1947. 438.

Morvay Péter 1949: A népitánc-kutatás két esztendeje. *Ethnographia* LX(1949) 387–393.

Morvay Péter–Pesovár Ernő (szerk.) 1954: Somogyi táncok. Bp., Művelt Nép Könyvkiadó 1954. 316.

Pálfi Csaba 1970: A Gyöngyösbokréta története. *Tánc tudományi Tanulmányok* 1969–1970. 115–161.

Pesovár Ernő 1955: A Néptánckutató Munkaközösség módszeréről. *Táncművészet* 1955. 312–313.

KARÁCSONY ZOLTÁN

Kelemen Lajos kiadatlan önéletrajza

(Kolozsvár, 1900. március 9.)

Kelemen Lajos 1896 őszén beiratkozott a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának történelem-földrajz szakára. Nemcsak érdeklődési köre, habitusa ismeretében is sokkal jobb választás volt ez, mint az édesapja elképzelte jogi pálya. A Millenniumnak a székesfővárosban megrendezett országos kiállítását a frissen érettségizett Kelemen Lajos a Városligetben kialakított helyszínén tekinthette meg. Az átélte csodálatos láttnivalóktól eltelve hazautazott, hogy felkészüljön a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem szeptemberben induló előadásaira. Szeretett volna valamilyen megélhetéshez jutni, hogy enyhítsen anyagi nehézségein. Édesapja hiába utazott fel Kolozsvárra nevelői vagy irodai állás ügyében, augusztus lévén már csak komolytalan ígéreteket kapott, mert a megüresedett állásokat már betöltötték. Fia sem járt nagyobb szerencséivel. Az ilyen semmitmondó ígéreteket már Apafi fejedelem korában sem vették komolyan és kesernyés gúnyverset költöttek róla: „Arany tömlőből is csak szél, ami kijő / Udvari ígéret: álom, s esős idő.” Az ilyen reménytelen helyzetekben szokott színre lépni a Deus ex machina, az isteni közbeavatkozás. Nagyborosnyói Bede Ida – Gidófalvy István közjegyző felesége – a sövényfalvi családi birtokról Kolozsvárra igyekezett. Merő véletlenségből éppen abban a fülkében foglalt helyet, ahol Szádeczky Lajos ült, a marosvásárhelyi református kollégiumban rendezett érettségi vizsgáról hazafelé tartva. Beszélgetés közben a kicsi Gidófalvy Pistukára terelődött a szó, aki ősztől iskolába fog menni, s ezért egy komoly férfit kell mellé fogadniuk. Szádeczky sasként csapott le a bizonytalankodó, döntés előtt álló asszonykára, s a néhány órája maturált Kelemen Lajost úgy feldicsérte és beajánlotta, hogy már ott és akkor eldőlt a sorsa. Így juthatott „az életemben megismert egyik legjobb ember”, Gidófalvy István királyi közjegyző családjához házitanitónak, ahol principálisa egyetlen gyermekét, a református kollégium diákját, Pistukát nevelte. „Ma nyugodtan mondhatom, hogy ilyen szerencse sok ezer ember közül érhet egyet. Hiszen egész pályámat igazában csak az áldott lelkű jó emberpárnak köszönhettem, akik elhalmoztak jóságukkal, szeretetükkel, megb-

csülésükkel” – idézte vissza később életének azt a szakaszát. Annak köszönhetően végezhetette el 1896–1900 között az egyetemet, hogy közben nevelőként tartotta el magát.

Az időközben végbement társadalmi változások Kolozsváron tudatosultak benne, Kelemen Lajos ott szakíthatott a régi, 1848 szellemiségében gyökerező álomvilággal. Ennek a felismerésében döntő szerepe volt a Gidófalvy-háznak és principálisának, a királyi közjegyző úrnak. Foglalkozása és a helyi közösségben vállalt szerepe miatt hatalmas kapcsolatrendszert alakított ki, egymást érték otthonában a családi rendezvények mellett a fontos emlékünnepek, ebédek és vacsorák, amelyekben a város elitje is rendre megjelent. A fiatal, egyelőre egzisztencia nélküli nevelőnek máshol nem lehetett volna lehetősége városi és országos fontosságú ügyekre rálátni, a bennfentesek információival rendelkezve tanulni, mit is jelentenek a társadalom ok-oksági viszonyai, az összefüggések, mit is jelent a politika. Egyáltalán, tekintélyes helyi egyházi és világi potentátokkal, egyetemi tanárokkal, politikusokkal az alá- és fölrendeltség nyomasztó tudatának időszakos feltételével érintkezni. „Nem is vágytam sehová, s úgy végeztem aztán az egyetemet is, hogy én az alatt soha egyszer is vendéglőben, kocsmában nem voltam, annál kevésbé rosszabb, vagy alábbvaló helyeken. Nem vágytam én társadalmi összejövetelekre, bálókba, mulatságokba se. Annak az úri háznak bő és változatos vendégvilága elég volt számomra” – vallott életének arról a korszakáról. Principálisa olvasott ember volt, akinek a könyvtárában Kelemen Lajos sok, az alapműveltséghez elengedhetetlen művet olvashatott el, neveltje színházi kísérőjeként a magyar és a világirodalom legjobb műveivel csiszolhatta irodalmi jártasságát. Gidófalvy István élénk társadalmi életet élt, mint az akkori liberális polgári világ egyik közéleti-értelmiségije, tagja volt a kolozsvári szabadkőműves páholynak is. Egyetemi tanár, unitárius lelkész és református püspök páholytársaival a polgári átalakulás mindenki számára elérhető lehetőségét próbálta segíteni, ezért is kapta a „szövetkezeti mozgalom apostola” elnevezést. A Gidófalvy-házban megtapasztalt jólét és gondtalanság nem zavarta meg Kelemen Lajosnak az otthonról

hozott puritán felfogását, a régi rendi világ értékrendszere és a polgári haladás új életminősége alakította ki véglegessé váló gondolkodásmódját, világlátását, a protestáns egyszerűség és a világra tekintő polgári nyitottság nemes ötvözetét.

A közjegyző úr segítségével nemcsak megismerhette, részese lehetett a város társadalmi életének. 1872-ben Kolozsvár különböző pályákon tevékenykedő színe-java „a társas mulatozásnak kellemes magánkörben biztosítása” céljából a Majális utca felső traktusában megalapította a Tekező Társadalom elnevezésű társaskört. Ebből fejlődött ki a későbbi, fogalommal vált Társadalom, melynek a fennállása 60. évfordulójára kiadott emlékfüzet szerint azon időszak alatt több mint hétszáz tagja volt. A tudományegyetem befejezésének évében – bizonyára Gidófalvy István ajánlására – lehetőséget kapott arra, hogy jelentkezessen a város elitjét tömörítő – nomen est omen – Társadalom elnevezésű zártkörű társaságnak. Időközben vagy visszavonta belépési szándékát, vagy nem találták időszerűnek felvételét, mert Kelemen Lajos neve egyetemi könyvtári főtisztként csak a principális halálát követő esztendőben, 1922-ben olvasható a társaskör tagjainak névsorában.

A felvételi követelményeként írt, eddig publikálatlan rövidke önéletrajza után fűzött gondolatai élete, munkássága világlátása és életcélja alaposabb megismeréséhez nyújtanak rendkívül becses adatokat, ismeretlensége és fontossága miatt teljes terjedelmében közöljük. (Lelőhely: MTA Kt. Bp. Ms 6298/115) Az általa használt angol kifejezés (University extension) olyan angliai lelkes mozgalmat jelölt, melynek célja az egyetemi tudományok terjesztése volt olyan körökben, melyeknek nem volt alkalmuk annak idején főiskolai tanulmányokat végezhetni.

„Kelemen Lajos Külmagyar 13. Gidófalvi.

A T[ársadalom] minden tagjától kívánt önéletrajz rövid adatait benyújtva, saját életemet s céljaimat néhány sorban foglalhatom.

Születtem 1877. szeptember 30.-án Marosvásárhelyt. Ugyanott kerültem iskolába, a református kollégium 2. elemi osztályába, s ettől fogva ott tanultam 1896 nyaráig. Akkor gimnáziumi tanulásomat elvégezve, azon év októberétől kezdve a kolozsvári F[erenc] J[ózsef] Tud[omány] egyetemen, a bölcsészeti karnál folytatam tanulmányaimat. Tanárnak készülök. A történelem és a földrajz a szaktárgyaim. Arra érzek magamban leginkább hivatást, s ezekben, s e kettőnek ágaiban és segédtudományaiban akarok majd tehetségem és képzettségemhez mérten működni. Mind a kettő úgy a tanári széken, mint az irodalomban tért nyit arra, hogy leendő saját szűkebb hatáskörünkben – nemzeti irányban – erőnkhez képest, valamit tehesünk. Mind a kettő – egyebeket nem is tekintve – két erős eszköze a haza és fajunk megszerettetésének. S egyik legfőbb célom, hogy éppen a tanári széken ebben az irányban működjek.

Életemet és egyéni céljaimat vázolva, legyen szabad a T[ársadalom]-ra nézve is néhány megjegyzést tennem.

Mindenek előtt ne kössük meg magunkat igen sok szabállyal, hanem állandóan igyekezzünk arra, hogy irányelveket állapítsunk meg, s a kivétel módjait beszéljük meg összejeveteleinken, de soha se kössük magunkat kizárólag egy módhoz. Engedjünk széles

kört az egyéni tevékenységnek; de arra vigyázzunk, hogy semmit se tegyünk morális alapok nélkül.

Segítsük egymást jó és nemes céljaink elérésében; de mindenki tartózkodjék attól, hogy a T[ársadalom]-t ahhoz nem méltó célok érdekében is használni igyekezzék.

Érintkezzünk a néppel, s a magyar fajt igyekezzünk míveltebbé tenni a többinél.

Az érintkezés természetesen magánúton vagy csoportosan történhetik, s az utóbbinál leginkább az University Extensiont és a kirándulásokat választjuk. Érintkezéseink állandóbb hatású eszközévé pedig a népkönyvtárt tehetjük. Igyekezzünk ilyeneket állítani. Két-három tag is gyűjthet könyveket, s minden alapítandó könyvtárban legalább 60 kötet legyen. Ezeknek tárgyai pedig vallás-erkölcsi, hazai történet, földrajz és irodalom köréből valók, s a szépirodalmiak pedig lehetőleg kizárólag legjobb hazai íróinktól valók legyenek.

Az előbbieik hatása alatt az olvasó erkölcsé nemesezhetik; hazája földjét, nevezetességeit és történetét ismeri meg: – az utóbbiakból a magyar szellemet tanulja megbecsülni.

Legyen gondunk arra, hogy ismerjék szabadságharcainkat s különösen 1848/49 történetét; ismerjék nagyjaink, s különösen az újabbak (mint pl. Kossuth, Széchenyi, Deák, Petőfi stb.) életét.

Adjunk minden könyvtárba – lehetőleg a vidék viszonyaihoz alkalmazható – egy-két jó gazdasági könyvet is.

Felekezeti színezettel írott könyvet csakis olyan helyre küldjünk, ahol csupán annak a felekezetnek vannak hívei, amelynek felfogása a könyv tartalmával megegyezik. Vegyes felekezetű községekbe semmiféle felekezeti irányú könyvet ne küldjünk, hogy a magyarság között káros meghasonlást ne idézzünk elő.

Kössük ki, hogy a könyvtárak forgalmi ideje csak október 1-től március 31-ig tarthat, mert ezekben a hónapokban van a népnek legtöbb ideje az olvasásra, s a mezei munka hónapjaiban a könyvek könnyen is elhányódhatnak.

Az alapított könyvtárakat évenként gyarapítsuk néhány kötettel.

Meg vagyok győződve, hogy ha bár ezeket megteszük: egy lépéssel közelebb jutunk céljainkhoz.

1900. III 9.

Kelemen Lajos.”

Lezárt életműve ismeretében megállapítható, hogy az 1900-ban – 23 éves korában – megfogalmazott gondolataihoz egész életében tartotta magát, megalkuvást tűrően nem engedett fiatalkori elképzeléseiből, az időben való előhaladása csupán még kerekébbé, még elkötelezettebbé tette korai gondolatait. Élettapasztalatokban még nem kellően gyarapodott életidejében megfogalmazott zsenge mondataitól egyenes út vezetett ars poeticájaként idézhető, érett korban szavakba öntött meggyőződéséig: „Én nem pénzért, hanem a hazámért és nemzetemért, fajtám kincseiért dolgoztam.”

SAS PÉTER

